

Nowy model prawa wykroczeń. Teoria, praktyka, przyszłość

Włodzimierz Wróbel
Mikołaj Małecki
Małgorzata Pyrczak-Górowska
Dominik Zając
redakcja

Skróty

BGH	niemiecki Sąd Najwyższy
ETPC	Europejski Trybunał Praw Człowieka
Europejska Konwencja Praw Człowieka, EKPC	Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dn. 4 listopada 1950 r., Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284 ze zm.
Karta Nauczyciela	Ustawa z dn. 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela, Dz.U. 2021, poz. 1762, tekst jedn. ze zm.
Kodeks cywilny, k.c.	Ustawa z dn. 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz.U. 2023, poz. 1610, tekst jedn. ze zm.
Kodeks karny skarbowy, k.k.s.	Ustawa z dn. 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy, Dz.U. 2022, poz. 859, tekst jedn. ze zm.
Kodeks karny z 1932 r., k.k. z 1932 r.	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1932, nr 60, poz. 571 ze zm.
Kodeks karny z 1969 r., k.k. z 1969 r.	Ustawa z dn. 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1969, nr 13, poz. 94 ze zm.
Kodeks karny, k.k.	Ustawa z dn. 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny, Dz.U. 2022, poz. 1138, tekst jedn. ze zm.
Kodeks postępowania administracyjnego, k.p.a.	Ustawa z dn. 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego, Dz.U. 1960, nr 30, poz. 168 ze zm.
Kodeks postępowania cywilnego, k.p.c.	Ustawa z dn. 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. 2023, poz. 1550, tekst jedn. ze zm.

Skróty

Kodeks postępowania karnego, k.p.k.	Ustawa z dn. 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. 2022, poz. 1375, tekst jedn.
Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, k.p.w.	Ustawa z dn. 24 sierpnia 2001 r. - Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, Dz.U. 2022, poz. 1124, tekst jedn.
Kodeks wykroczeń, k.w.	Ustawa z dn. 20 maja 1971 r. - Kodeks wykroczeń, Dz.U. 2022, poz. 2151, tekst jedn. ze zm.
Konstytucja, Konstytucja RP	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. nr 78, poz. 483 ze zm.
KRK	Krajowy Rejestr Karny
NIK	Najwyższa Izba Kontroli
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
p.p.s.a.	Ustawa z dn. 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, Dz.U. 2023, poz. 1634, tekst jedn. ze zm.
Prawo o ustroju sądów powszechnych, u.s.p.	Ustawa z dn. 27 lipca 2001 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz.U. 2023, poz. 217, tekst jedn. ze zm.
Prawo o wykroczeniach, p.w.	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 11 lipca 1932 r. – Prawo o wykroczeniach, Dz.U. 1932, nr 60, poz. 572 ze zm.
Prawo ochrony środowiska	Ustawa z dn. 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska, Dz.U. 2022, poz. 2556, tekst jedn. ze zm.
SA	Sąd Apelacyjny
SN	Sąd Najwyższy
SO	Sąd Okręgowy
SR	Sąd Rejonowy
TK	Trybunał Konstytucyjny
u.s.p.	Ustawa z dn. 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz.U. 2023, poz. 217, tekst jedn.
ustawa o Krajowym Rejestrze Karnym	Ustawa z dn. 24 maja 2000 r. o Krajowym Rejestrze Karnym, Dz.U. 2023, poz. 159, tekst jedn. ze zm.
WSA	Wojewódzki Sąd Administracyjny

Między odpłatą a modelowaniem postaw społecznych: odpowiedzialność wykroczeniowa w ujęciu modelowym

Between retribution and modelling social attitudes: a model approach to liability for contraventions

DOI: 10.60677/kipk9788395965593.02

D. Zając, *Między odpłatą a modelowaniem postaw społecznych: odpowiedzialność wykroczeniowa w ujęciu modelowym*, w: *Nowy model prawa wykroczeń. Teoria, praktyka, przyszłość*, red. W. Wróbel, M. Matecki, M. Pyrcak-Górowska, D. Zając, Kraków 2024, s. 53–90.

Dominik Zając

dr, Katedra Prawa Karnego, Uniwersytet Jagielloński; ORCID: 0000-0002-5325-1650

1. Prawo wykroczeń – podejście funkcjonalne

Refleksja nad istotą prawa wykroczeń może być prowadzona w dwóch perspektywach. Po pierwsze, prawo wykroczeń można potraktować jako obiekt badań¹⁰⁹, podawany analizie uwzględniającej obecną rolę odpowiedzialności wykroczeniowej w systemie prawa poszczególnych państw¹¹⁰. Pytanie kluczowe dla tego ujęcia brzmi: „jakie jest prawo

---

109 W. Radecki, *Wprowadzenie...*, s. 7.

110 W odniesieniu do badań prawno-porównawczych nad prawem wykroczeń zob. M. Budyn-Kulik, M. Kulik, *Odpowiedzialność...*, s. 431; A. Marek, *Prawo...*, s. 35.

wykroczeń państwa X”. Po drugie, prawo wykroczeniowe postrzegać można jako narzędzie mogące zaspokoić określone potrzeby społeczne¹¹¹. W tym ujęciu postrzegane jest jako wewnętrznie spójny i częściowo autonomiczny zestaw regulacji, który ma służyć realizacji określonych, społecznie pożądaných celów. Kształt owego narzędzia musi zostać jednak dostosowany do potrzeb. W tym ujęciu pierwszorzędne znaczenie ma pytanie: „jakie powinno być prawo wykroczeń?”. Zastany kształt prawa wykroczeń państwa Y lub X stanowi tu jedynie przedmiot ewaluacji z perspektywy rozwiązań modelowych.

Niniejsze opracowanie zakłada przyjęcie drugiej z zarysowanych perspektyw. Polski Kodeks wykroczeń został uchwalony w latach 70. XX w. i od tamtego czasu nie podlegał gruntownej modernizacji¹¹². Uczynienie z jego zapisów osi rozważań teoretycznych, które mają dać asumpt do stworzenia nowego modelu, nie ma większego sensu. W takiej sytuacji bardziej zasadne jawi się wyjście od próby zdefiniowania celów, jakie pełnić ma odpowiedzialność wykroczeniowa w państwie demokratycznym XXI w. Pozwoli to na opracowanie bardziej adekwatnych, teoretycznych ram dla współczesnego modelu prawa wykroczeń. Konieczne wydaje się wyjście poza analizę obecnych rozwiązań kodeksowych. Oczywiście nawet rozważania prowadzone w ujęciu funkcjonalnym nie mogą być zawieszane w próżni. Zdefiniowanie założeń modelu wymaga osadzenia rozważań w znanym kontekście. Z tego względu postulaty teoretyczne skonfrontowane zostaną z obecnie obowiązującymi przepisami¹¹³.

---

111 Takie podejście w kontekście analizy reżimów odpowiedzialności represyjnej zdaje się prezentować A. Błachnio – zob. A. Błachnio-Parzych, *Zbieg...*, s. 48.

112 A. Marek, *Prawo...*, s. 38; A. Błachnio-Parzych, *Zbieg...*, s. 90; W. Radecki, *Wprowadzenie...*, s. 12–19. Drobiazgowa wręcz analiza autora prowadzić może do wniosku, że poza marginalnymi zmianami od 1971 r. w materialnym prawie wykroczeń nie zmieniło się wiele.

113 Z oczywistych względów punktem odniesienia są tu: ustawa z dn. 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, Dz.U. 2001, nr 106, poz. 1148; ustawa z dn. 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń, Dz.U. 1971, nr 12, poz. 114.

2. Prawo wykroczeń – między odpowiedzialnością karną a administracyjną

Odpowiedzialność wykroczeniowa pozostaje na przecięciu prawa karnego i administracyjnego¹¹⁴, co jest powszechnie dostrzegane w literaturze. Z jednej strony ma charakter karny¹¹⁵ (represyjny¹¹⁶) – jego istotą jest wymierzanie kary za czyn jednostki stanowiący naruszenie normy postępowania. Ocena taka jest aktualna także w przypadku prawa polskiego. Przepisy typizujące wykroczenia są konstrukcyjnie identyczne z tymi, które stanowią przejaw karnoprawnej penalizacji¹¹⁷. Zawierają określenie czynu sprawczego, którego popełnienie zagrożone jest wymierzeniem kary. Z drugiej strony w przypadku wykroczeń zrezygnowano z części gwarancji procesowych właściwych prawu karnemu *sensu stricto*¹¹⁸. Rozluźnieniu ulega też limitująca funkcja winy¹¹⁹, na znaczeniu traci strona podmiotowa czynu¹²⁰. Na poziomie symbolicznym wymierzenie kary nie wiąże się z potępieniem, a sama kara jest mniej dolegliwa. Odpada także element stygmatyzacji¹²¹. To wszystko czyni prawo wykroczeń podobnym do odpowiedzialności administracyjnej.

Podejście funkcjonalne traktuje reżim odpowiedzialności jako narzędzie służące osiągnięciu określonych celów. W tej perspektywie nie jest istotne jego formalne zaszeregowanie do klasy rozwiązań administracyjnych bądź represyjnych¹²², ale jedynie takie jego ukształtowanie, by był zdatny do realizowania społecznie istotnych celów.

114 W. Radecki, *Wprowadzenie...*, s. 19, 37; M. Kulik, M. Mozgawa, *Wybrane...*, s. 32.

115 M. Kulik, M. Mozgawa, *Wybrane...*, s. 32; A. Marek, *Prawo...*, s. 34.

116 Postużenie się w tym kontekście pojęciem „represyjny” może jednak prowadzić do zaciemnienia wyводу. Represyjność nie jest cechą gałęzi prawa, ale rozwiązań funkcjonujących w ich obrębie. Represyjne może być także prawo administracyjne. Zob. A. Błachnio-Parzych, *Zbieg...*, s. 42.

117 P. Daniluk, *Zasady...*, s. 103.

118 Przykładowo w przypadku prawa wykroczeń przytłaczająca większość postępowań toczy się w ramach trybu mandatowego, zaś ukarany mandatem nie nabywa nawet statusu obwinionego. Zob. m.in. M. Wąsek-Wiaderek, w: *Kodeks...*, s. 131.

119 Kodeks wykroczeń nie zawiera sformułowania analogicznego do tego, które zawarto w art. 54 k.k., a zgodnie z którym sąd wymierza karę: „bacząc, by jej dolegliwość nie przekraczała stopnia winy”. Zob. P. Gensikowski, *Zasady...*, s. 341.

120 Zgodnie z art. 5 k.w.: „Art. 5. Wykroczenie można popełnić zarówno umyślnie, jak i nieumyślnie, chyba że ustawa przewiduje odpowiedzialność tylko za wykroczenie umyślnie”. Zob. M. Kulik, *Strona...*, s. 140.

121 A. Błachnio-Parzych, *Zbieg...*, s. 96.

122 M. Kulik, *Istota wykroczenia na tle istoty przestępstwa i istoty deliktu administracyjnego w Polsce...*, s. 137; A. Marek, *Prawo...*, s. 36; R. Stefański, *Odpowiedzialność...*, s. 10.

Metoda realizacji owych celów musi zakładać poszanowanie prawa człowieka – co jest przedmiotem analiz ze strony ETPC w kontekście art. 6 EKPC¹²³. By odpowiedzieć na pytanie o pożądany kształt odpowiedzialności wykroczeniowej konieczne wydaje się określenie owego celu – funkcji, jaką ma ona pełnić ma w systemie prawa. To z kolei wymaga zdefiniowania funkcji prawa karnego *sensu stricto* oraz prawa administracyjnego. Analiza taka doprowadzić może do wniosków dwojakiego rodzaju. Po pierwsze, może okazać się, że dwie wskazane gałęzie prawa mają charakter zupełny i nie istnieje potrzeba ich uzupełnienia¹²⁴. W konsekwencji należałoby zrezygnować z idei odpowiedzialności wykroczeniowej. Po drugie, ujawnić może się sfera, która wymaga zagospodarowania – albo ze względu na istnienie luki, albo ze względu na nieadekwatność narzędzi, jakie do zaoferowania ma w tym zakresie prawo karne bądź administracyjne.

2.1. Funkcje prawa karnego

W przypadku prawa karnego wyróżnić można dwa nurty myślenia o jego funkcjach. Pierwszy, retributywny, traktuje prawo karne jako narzędzie odpłaty za wyrządzone zło¹²⁵. Drugi, utylitarny, postrzega prawo karne jako narzędzie naprawy sprawcy, wyrównania szkód i krzywd. Reakcja prawokarna nakierowana jest tu zmianę zachowania sprawcy w przyszłości¹²⁶.

W ujęciu retributywnym skala wyrządzonego zła wyznacza zakres karnoprawnej reakcji¹²⁷. Jeśli czyn sprawcy wyrządził poważną krzywdę, zaatakował istotne wartości – wymierzona kara musi być surowa, bez względu na jej przyszłe konsekwencje. Jeśli zachowanie nie wyrządziło zła – prawokarna reakcja jest niedopuszczalna. Kluczowe znaczenie ma zatem definicja zła. Retributywizm staje przed koniecznością zdefiniowania kryteriów, które pozwolą na uznanie czynu za domagający się

123 M. Kulik, *Istota wykroczenia na tle istoty przestępstwa i istoty deliktu administracyjnego w Polsce...*, s. 152; D. Szumilo-Kulczycka, *Prawo...*, s. 79; A. Marek, *Prawo...*, s. 40.

124 Na takim stanowisku stoi, jak się zdaje, M. Kulik, postulując brak wyodrębnienia klasy wykroczeń i włączenie ich w katalog przestępstw: M. Kulik, *Istota wykroczenia na tle istoty przestępstwa i istoty deliktu administracyjnego w Polsce...*, s. 182.

125 E.I. Kelly, *The Limits...*, s. 21; T. Brooks, *Retribution...*, s. 18; A. Błachnio-Parzych, *Zbieg...*, s. 44.

126 M. Bagaric, *The Contours...*, s. 62.

127 T. Brooks, *Retribution...*, s. 19; H.L.A. Hart, *Punishment...*, s. 12.

odpłaty. Retrybtywizm wskazuje tu na trzy uzasadnienia. Po pierwsze, na odpłatę zasługuje czyn, który wyrządził krzywdę¹²⁸. Po drugie, karnoprawna reakcja może znaleźć zastosowanie także w przypadku obrazy¹²⁹. Po trzecie, przyjmując perspektywę moralizmu prawnego (*legal moralism*)¹³⁰, uzasadnieniem dla wywołania kary może być naruszenie społecznego standardu moralności (np. przez akt kazirodczy).

To, w jaki sposób rozumieć należy krzywdę, obrazę bądź standard moralności, uzależnione jest od kontekstu kulturowego¹³¹. Nie sposób rozstrzygnąć tego od strony teoretycznej. Będzie można wskazać wiele zachowań, które ocenione zostaną jako jednoznacznie krzywdzące (np. zabójstwo), ale też wiele takich, których ocena uzależniona będzie od kontekstu (np. znieważenie prezydenta, nieobyczajny wybryk, naruszenie porządku publicznego, obraza uczuć religijnych, znieważenie bóstwa)¹³². Mechanizm pozostaje jednak stały. Krzywda (obraza, naruszenie porządku moralnego) warunkuje uruchomienie represji, której natężenie ma odpowiadać skali owej krzywdy, obrazy itd. Cecha czynu pełni tu funkcję legitymującą oraz limitującą¹³³.

W przypadku nurtu utylitarnego zarówno uzasadnienie penalizacji, jak i sam wymiar kary nakierowany jest na poprawę dobrostanu społeczeństwa¹³⁴. Występują tutaj dwie odmienności. Po pierwsze, kara nie stanowi wyrazu potępienia zła. Wystąpienie zła nie jest w ogóle wymagane jako uzasadnienie dla penalizacji. Kara może zostać wymierzona za zachowanie, które nie tyle wyrządziło zło, stanowiło obrazę itd., ale które zostało ocenione jako nieopłacalne z perspektywy interesów

128 Na temat zasady krzywdy zob. m.in.: T. Petersen, *Why Criminalize?...*, s. 17; R.A. Duff, *Answering...*, s. 83; R. Canton, *Theories...*, s. 12; B.E. Harcourt, *Mill's On...*, s. 163; T. Hörnle, *PJA von Feuerbach...*, s. 137; M. Thorburn, *The Radical...*, s. 279; J.S. Mill, *On Liberty...*; A. Ashworth, L. Zedner, *Preventive...*, s. 14.

129 J. Feinberg, *Offense...*, s. 14.

130 Na temat moralizmu prawnego zob. m.in.: T. Petersen, *Why Criminalize?...*, s. 57; A. Sattar, *Criminal...*, s. 31; R.A. Duff, *Answering...*, s. 84; E.I. Kelly, *The Limits...*, s. 43; M.S. Moore, *Placing...*; P. Devlin, *The Enforcement...*; D. Husak, *Overcriminalization...*, s. 197; A. Kuflik, *Liberalism...*, s. 185; R.A. Duff, *The Realm...*; H.L.A. Hart, *Punishment...*, s. 8; M. Thorburn, *The Radical...*, s. 282.

131 T. Petersen, *Why Criminalize?...*, s. 4.

132 Zob. m.in. A.P. Simester, A. von Hirsch, *Crimes...*, s. 149; R. Canton, *Theories...*, s. 10.

133 T. Brooks, *Retribution...*, s. 19; H.L.A. Hart, *Punishment...*, s. 12.

134 Na temat racjonalizacji utylitarystycznych zob. m.in.: T. Petersen, *Why Criminalize?...*, s. 113; A. Sattar, *Criminal...*, s. 33; E.I. Kelly, *The Limits...*, s. 21; D. Husak, *Overcriminalization...*, s. 189.

wspólnoty¹³⁵. Krzywda/obraza nie pełni tu funkcji legitymującej ani limitującej, ewentualnie ma znaczenie poboczne.

Podobnie jak w przypadku paradygmatu retrybucyjnego, także w przypadku podejścia utylitarnego pojęcie centralne ma charakter nieostrej i jest warunkowane kulturowo¹³⁶. To, czy penalizacja danego zachowania zostanie uznana za opłacalną z perspektywy wartości społecznych, uzależnione jest od systemu wartości danej społeczności oraz akceptowalnego poziomu ryzyka dla dóbr. Przykładem penalizacji o charakterze utylitarne jest uznanie za przestępne posiadania narkotyków¹³⁷. Czyn taki nie prowadzi do powstania krzywdy czy obrazy, a jednak – ze względów utylitarnych – ustawodawca zdecydował się na kryminalizację¹³⁸.

W toku rozwoju historycznego zaobserwować można przesunięcie od penalizacji retrybucyjnej w stronę penalizacji utylitarnej, co wiązało się z generalnym rozszerzeniem zakresu kryminalizacji życia społecznego. Od XIX w. kryminalizacja coraz mocniej dotyka czynów, które nie wiążą się z wyrządzeniem krzywdy, ale stanowią naruszenie technicznych reguł postępowania bądź porządku publicznego¹³⁹. Prawo karania coraz częściej wykonywane jest nie po to, by odpłacić za wyrządzone zło¹⁴⁰, ale by zapobiec jego powstaniu w przyszłości¹⁴¹. Przemiany społeczne, na które składają się postęp techniczny i wzrost poziomu wiedzy, sprawiły, że sposób postępowania jednostek zaczął być coraz mocniej regulowany wskazaniami formalnych reguł postępowania, powiązanych z karami kryminalnymi¹⁴². Z jednej strony standard kulturowy nie nadążał za przemianami społeczno-gospodarczymi. Przykładowo – nie sposób wyobrazić sobie, by sposób poruszania się po drogach czy organizacja zasad bezpieczeństwa i higieny pracy w kopalni zostały opisane wyłącznie regułami zwyczajowymi, wypracowanymi w ramach praktyki

135 A. Sattar, *Criminal...*, s. 35.

136 D. Boonin, *The Problem...*, s. 38.

137 S. Biddulph, *Administrative...*, s. 384.

138 A.P. Simester, A. von Hirsch, *Crimes...*, s. 24, 165.

139 R.A. Duff, *Answering...*, s. 85; R. Canton, *Theories...*, s. 8.

140 Na temat retrybucyjizmu zob. m.in.: T. Brooks, *Retribution...*, s. 19; H.L.A. Hart, *Punishment...*, s. 12.

141 Na temat koncepcji konsekwencjonalistycznych zob. m.in.: D. Boonin, *The Problem...*, s. 155; A. Duff, *Restoration...*, s. 43.

142 T. Vormbaum, *A Modern...*, s. 135; R.E. Barkow, *Separation...*, s. 1018; W. Stuntz, *The Pathological...*, s. 507; D. Garland, *The Culture...*, s. 4–5.

uczestników ruchu. Z drugiej – wzrost wiedzy na temat zjawisk pozwolił na pełniejsze dostrzeżenie efektu skali. Udzielanie narkotyków niesie ze sobą nieakceptowalne skutki dopiero, gdy zjawisko narkomanii zaczyna być postrzegane jako problem społeczny – z perspektywy jednostkowej nie prowadzi do powstania żadnej krzywdy. Owe formalne reguły postępowania musiały zostać powiązane z groźbą wymierzenia kary za brak ich przestrzegania. Prawo zaczęło służyć dyscyplinowaniu społeczeństwa¹⁴³. W przeciwnym wypadku istniało ryzyko, że wobec braku ich kulturowego zaczeplenia nie będą stosowane przez społeczeństwo.

W ten sposób dochodzi do powstania całkiem pokaźnej klasy zachowań społecznych, których ukaranie jest konieczne nie ze względu na potrzebę potępienia, ale przede wszystkim dla wzmocnienia przekazu płynącego z normy. Postawić można wręcz tezę, że powoływanie się w ich wypadku na założenia nurtu retrybucyjnego zupełnie wykluczy możliwość penalizacji – tam, gdzie nie ma krzywd, tam brak wystarczająco mocnego uzasadnienia dla zastosowania represji. To otwiera szerokie pole działania dla takiej formy represji, która z założenia odrzuci racjonalizację retrybucyjną, skupiając się wyłącznie na funkcji utylitarnej.

Powyższy proces prowadzić może do napięć. Od strony formalnej dochodzi tu do zrównania pozycji czynów wiążących się z naruszeniem istotnych dóbr prawnych (zabójstwo, rozbój, kradzież) oraz posiadania narkotyków na własny użytek czy wykonania duplikatu własnego dokumentu. W przypadku każdego z powyższych zachowań skazani uznawani są za przestępców: ich dane zamieszczone zostają we wpisie do rejestru karnego¹⁴⁴, informacja o ukaraniu trafia do pracodawcy, zaś w przypadku niektórych zawodów skazanie wiąże się z utratą pracy¹⁴⁵.

---

143 M.D. Dubber, *Histories...*; A. Linklater, *Transformation...*, s. 146; M. Valverde, P. O'Malley, *Foucault...*, s. 326.

144 Zgodnie z ustawą o Krajowym Rejestrze Karnym.

145 Pełnienie przestępstwa może stanowić podstawę zwolnienia dyscyplinarnego. Artykuł 52 § 1 ustawy z dn. 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, Dz.U. 1974, nr 24, poz. 141, stanowi, że: „Pracodawca może rozwiązać umowę o pracę bez wypowiedzenia z winy pracownika w razie: 2) popełnienia przez pracownika w czasie trwania umowy o pracę przestępstwa, które uniemożliwia dalsze zatrudnianie go na zajmowanym stanowisku, jeżeli przestępstwo jest oczywiste lub zostało stwierdzone prawomocnym wyrokiem”. W polskim systemie prawnym funkcjonują także przepisy zakazujące wykonywania określonych zawodów w razie skazania – przykładowo, zgodnie z treścią art. 26 ust. 1 Karty Nauczyciela: „Stosunek pracy nauczyciela wygasa z mocy prawa odpowiednio w razie: 3) prawomocnego skazania za umyślne

Kara stosowana wobec posiadaczy narkotyków czy fałszerzy własnych legitymacji kolejowych może być rodzajowo zbieżna z karą wymierzaną poważnym przestępcom. Zmienia się także ich społeczne postrzeganie¹⁴⁶. To wszystko sprawia, że z perspektywy społecznych konsekwencji¹⁴⁷ skazanie za czyny atakujące dobra prawne oraz stanowiące wyłącznie naruszenia norm regulatywnych pociągać może za sobą bardzo podobne konsekwencje. Stan taki wymaga zmiany ze strony ustawodawcy.

Prawo karne pełni także funkcję gwarancyjną – tak w wymiarze materialnoprawnym, jak i proceduralnym¹⁴⁸.

Z perspektywy prawa materialnego wyraża ją zasada *nullum crimen sine lege stricta i scripta*. Na poziomie prawodawczym oznacza to konieczność takiego formułowania przepisów typizujących, by oddzielenie zachowań karalnych od zgodnych z prawem nie budziło wątpliwości¹⁴⁹. Dla praktyki stosowania prawa oznacza to zakaz stosowania wykładni rozszerzającej na niekorzyść sprawcy¹⁵⁰.

Od strony proceduralnej prawo karne zostało obudowane bardzo mocnymi gwarancjami, chroniącymi oskarżonego przed nadużyciami ze strony władzy wykonawczej. Przemawiały za tym argumenty dwojakiego rodzaju. Po pierwsze, prawo represyjne stanowić może instrument walki władzy wykonawczej z przeciwnikami politycznymi. W tym duchu powstawał *habeas corpus act* oraz kolejne jego warianty¹⁵¹. Po drugie, wymierzenie kary pociąga za sobą istotne, często nieodwracalne skutki. Błędy w tym zakresie obciążają państwo i społeczeństwo¹⁵². W tej perspektywie gwarancje procesowe (np. obligatoryjna obrona, obowiązek stawiennictwa na rozprawie itd.) mają minimalizować ryzyko pomyłki¹⁵³.

Zapewnienie wysokiego standardu gwarancyjnego w ujęciu procesowym istotnie komplikuje samo postępowanie i zmniejsza jego efektywność, w skrajnych przypadkach prowadząc do jego przewlekłości.

---

przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe". Zob. też E. Hryniewicz-Lach, *Współmierność...*, s. 73.

146 M. Czechowska-Bieluga, *Stygmatyzacja...*; E. Olszewska, *Stygmat...*, s. 173.

147 Z. Hoskins, *Beyond...*

148 A. Marek, *Funkcje...*, s. 15; J. Skorupka, *Funkcje...*, s. 195.

149 A. Marek, *Funkcje...*, s. 16.

150 Zob. m.in. S. Tkacz, *Zasada...*, s. 81.

151 P. Krawczyk, B. Łukowiak, *Habeas...*, s. 15.

152 K. Wiśniewska, *Przedawnienie...*, s. 51.

153 M. Huszcza, *Prawo...*, s. 147.

W przypadku drobnych przekroczeń prawa, tam gdzie nie powstaje ani pole do nadużyć metod represyjnych w celach politycznych, ani też nie istnieje potrzeba wymierzenia surowej represji, dopuszczalne wydaje ograniczenie gwarancji procesowych na rzecz większej sprawności postępowania¹⁵⁴.

2.2. Funkcje prawa administracyjnego

Prawo administracyjne stanowi zbiór zróżnicowanych regulacji, których celem jest unormowanie stosunków społecznych wszędzie tam, gdzie wymaga to skorzystania z władztwa państwowego (gdzie nie wystarcza umowa między jednostkami)¹⁵⁵. Jak wskazuje I. Niżnik-Dobosz: „Przedmiotem regulacji prawa administracyjnego są sfery stosunków społecznych, w obrębie których istnieje konieczność rozstrzygnięcia relacji pomiędzy kategorią dobra ogółu, czy też interesu publicznego, a opartymi na prawie interesami, czy też uprawnieniami jednostki”¹⁵⁶. Inaczej niż w przypadku prawa karania, jego istotą nie jest następcza reakcja na zachowania adresatów, ale ich modelowanie¹⁵⁷. Prawo administracyjne wskazuje, jak należy się zachować w danej sytuacji. Jego normy skierowane są zarówno do organu państwa, jak i jednostki. Z perspektywy niniejszego opracowania kluczowe znaczenie ma ta druga grupa regulacji, bo to ich dotyczyć będzie wzmocnienie komunikatu w postaci przepisów wprowadzających możliwość wymierzenia kar administracyjnych.

Niejako na uboczu głównego celu prawo administracyjne wykształciło także autonomiczne rozwiązania o charakterze quasi-represyjnym¹⁵⁸, mające na celu wzmocnić przekaz płynący z norm regulatywnych, określane zbiorczym mianem sankcji administracyjnych¹⁵⁹. Ich nadrzędnym celem jest ochrona porządku administracyjnoprawnego¹⁶⁰. Katalizatorem ich rozwoju był także postęp techniczny i zwiększające się

154 A. Błachnio-Parzych, *Zbieg...*, s. 97.

155 K. Stack, *Rule-making...*, s. 553.

156 I. Niżnik-Dobosz, *Aksjologia...*, s. 132.

157 M. Kulik, *Istota wykroczenia na tle istoty przestępstwa i istoty deliktu administracyjnego w teorii niemieckojęzycznej...*, s. 105.

158 D. Szumiło-Kulczycka, *Prawo...*, s. 19; W. Radecki, *Wprowadzenie...*, s. 30; A. Błachnio-Parzych, *Zbieg...*, s. 46; P. Kardas, M. Sławiński, *Przenikanie...*, s. 26.

159 M. Wincenciak, *Aksjologia...*, s. 1181; I. Niżnik-Dobosz, *Aksjologia...*, s. 124.

160 I. Niżnik-Dobosz, *Aksjologia...*, s. 136.

skomplikowanie życia społecznego¹⁶¹ (nowe aspekty funkcjonowania wymagały wprowadzania norm nieznanymi standardowi kulturowemu, jednocześnie wymagając wzmocnienia przez powiązanie z sankcją – powyższe sprzężenie było już przedmiotem refleksji).

Kary w reżimie administracyjnym wymierzone są za niewykonanie obowiązku administracyjnego¹⁶² – w ramach procedury administracyjnej, co do zasady bez udziału sądu¹⁶³. W przypadku prawa polskiego zasady ogólne odpowiedzialności tego typu określone zostały w rozdziale IVa Kodeksu postępowania administracyjnego. Zarówno od strony opisanych tam kryteriów, jak i z perspektywy dogmatycznej zawartości regulacje te są o wiele uboższe od tych właściwych prawu karnemu¹⁶⁴. Zapewniają niższy standard ochrony praw konstytucyjnych¹⁶⁵. Od osób stosujących tę formę represji wymaga się niższych kompetencji w zakresie znajomości prawa¹⁶⁶.

Od strony materialnej – w zakresie wymogów o charakterze gwarancyjnym – na gruncie prawa polskiego obowiązuje tu jednak standard zbliżony do tego wyznaczonego zasadą *nullum crimen*¹⁶⁷. Jak wynika z orzeczenia TK, U 7/93: „w państwie prawnym przepisy karne winny precyzyjnie określać zarówno czyn jak i karę (...) powyższe konstytucyjne wymagania pod adresem przepisów karnych należy odnosić do wszystkich przepisów o charakterze represyjnym (sankcjonującym-dyscyplinującym), a więc do wszystkich przepisów, których celem jest poddanie obywatela jakiejś formie ukarania czy jakiejś sankcji”¹⁶⁸.

Przepisy określające zasady odpowiedzialności administracyjnej pełnią w istocie tę samą rolę co prawo karne w ujęciu utylitarnym. Stosując sankcje administracyjne, państwo nie dąży do potępienia sprawcy¹⁶⁹, ale powstrzymania go od dalszych naruszeń w przyszłości¹⁷⁰. Represja

161 D. Szumiło-Kulczycka, *Prawo...*, s. 111.

162 M. Wincenciak, *Sankcje...*, s. 139; M. Kulik, *Istota wykroczenia na tle istoty przestępstwa i istoty deliktu administracyjnego w Polsce...*, s. 163; M. Wincenciak, *Aksjologia...*, s. 1182.

163 J. Barnes, *Administrative...*

164 I. Niżnik-Dobosz, *Aksjologia...*, s. 136–37; D. Nowicki, S. Peszkowski, *Kilka...*, s. 12.

165 Zob. m.in. I. Niżnik-Dobosz, *Aksjologia...*, s. 135.

166 D. Nowicki, S. Peszkowski, *Kilka...*, s. 12.

167 O. Sitarz, *Gwarancyjny...*, s. 25.

168 Orzeczenie TK z 1 marca 1994 r., U 7/93; I. Niżnik-Dobosz, *Aksjologia...*, s. 141; D. Nowicki, S. Peszkowski, *Kilka...*, s. 14.

169 D. Nowicki, S. Peszkowski, *Kilka...*, s. 16.

170 M. Wincenciak, *Aksjologia...*, s. 1183.

tego typu nie niesie za sobą ciężaru symbolicznego potępienia – choć jej faktyczna surowość może być bardzo wysoka¹⁷¹. W ich przypadku funkcja potępienia/odpłaty za zło została zupełnie wyeliminowana¹⁷². To z kolei pociągnęło za sobą skutki o charakterze procesowym. Stosowanie rozwiązań o charakterze retrybutywnym oznacza konieczność zapewnienia wyższego standardu procesowego. Wyeliminowanie tego elementu stanowić może niebezpieczny argument za obniżeniem gwarancji przysługujących jednostce w zderzeniu z państwem.

Z powyższego wynika, że prawo administracyjne nie będzie mogło stanowić podstawy do reakcji na te zachowania jednostek, które wymagają symbolicznego potępienia¹⁷³. Ani na poziomie symbolicznym, ani na poziomie racjonalizacji opisanej od strony formalnej nie wiąże się ono z motywacją retrybutywną. W konsekwencji czyny wyrządzające zbyt małą krzywdę/szkodę, by wpaść w zakres zastosowania norm prawa karnego *sensu stricto*, nie zostaną objęte także normami prawa administracyjnego. Prawo administracyjne nie odnosi się – przykładowo – do przypadków drobnych kradzieży.

W założeniu odpowiedzialność administracyjna ma także charakter obiektywny – oderwany od zasady winy¹⁷⁴. Jest to zrozumiałe, jeśli uwzględnić fakt, że pierwotnie była ona dedykowana podmiotom zbiorowym, których nie może z istoty cechować relacja zawinienia. Powyższe postrzeganie rozmiękczone zostało za sprawą orzecznictwa TK¹⁷⁵, który zakwestionował absolutny charakter odpowiedzialności. Jednocześnie w polskim prawie można znaleźć pojedyncze regulacje odwołujące się do kryterium zawinienia¹⁷⁶.

Reżim odpowiedzialności administracyjnej, mającej charakter uproszczony, techniczny, nie wprowadza należytych standardów procesowych, które chroniłyby jednostkę przed nadużyciami ze strony władzy wykonawczej¹⁷⁷. Kontrola sądowa decyzji nakładających kary ma charakter

---

171 M. Wincenciak, *Aksjologia...*, s. 1184.

172 M. Wincenciak, *Aksjologia...*, s. 1183.

173 M. Wincenciak, *Aksjologia...*, s. 1183.

174 W. Radecki, *Wprowadzenie...*, s. 38; D. Szumilo-Kulczycka, *Prawo...*, s. 148; M. Wincenciak, *Aksjologia...*, s. 1183.

175 Uzasadnienie zdania odrębnego sędziego TK Marka Zubika do wyroku TK z 1 lipca 2014 r., SK 6/12; M. Wincenciak, *Aksjologia...*, s. 1183.

176 D. Szumilo-Kulczycka, *Prawo...*, s. 148.

177 D. Szumilo-Kulczycka, *Prawo...*, s. 182.

ograniczony i sformalizowany¹⁷⁸. Poza zakresem efektywnej kontroli sądowej pozostaje w istocie sposób wykonywania kompetencji, pozostających w zakresie uznania¹⁷⁹. Powyższe okoliczności przemawiają przeciwko szerokiemu stosowaniu odpowiedzialności administracyjnej wobec jednostek. W tym ujęciu jest ona dedykowana przede wszystkim podmiotom zbiorowym¹⁸⁰ lub profesjonalistom¹⁸¹. Podmiot zbiorowy nie cechuje się stosunkiem psychicznym do czynu, nie można przypisać mu winy. Jeśli w wyniku jego działania dochodzi do popełnienia czynu szkodliwego społecznie bądź nieopłacalnego, ponosi on konsekwencje w istocie na zasadzie ryzyka. W przypadku profesjonalistów stosowanie uproszczonej formy represji uzasadnione jest związaniem wyższym standardem postępowania, wynikającym ze szczegółowych reguł sztuki oraz – dodatkowo, w części przypadków – odpłatnym charakterem działalności. W tym ostatnim zakresie ich odpowiedzialność przypomina w istocie odpowiedzialność na zasadzie ryzyka. Inne podmioty – a więc jednostki niebędące profesjonalistami – nie powinny podlegać odpowiedzialności administracyjnej o charakterze represyjnym. Konsekwencją powyższego jest uznanie, że prawo wykroczeń winno przejąć bardzo szeroką klasę zachowań stanowiących obecnie delikty administracyjne popełniane przez jednostki niebędące profesjonalistami. Oznacza to istotne poszerzenie pola, w którym operować winno prawo wykroczeń.

3. Pole między prawem karnym a prawem administracyjnym. Założenia nowego modelu prawa wykroczeń

Między prawem karnym *sensu stricto* a prawem administracyjnym istnieje pole, które wymaga zagospodarowania. Znajdują się w nim

178 M. Wincenciak, *Aksjologia...*, s. 1187.

179 Zob. też uzasadnienie zdania odrębnego sędziego TK Marka Zubika do wyroku TK z 1 lipca 2014 r., gdzie wskazano: „Ze względu na zapewnienie gwarancji sprawiedliwości proceduralnej ustawowe unormowania sankcji administracyjnych muszą pozostawać jak najmniejszy zakres uznania organowi administracji publicznej wymierzającemu taką sankcję. W przeciwieństwie do sądu wymierzającego różnego rodzaju sankcje, organ administracyjny nie może być uznany za niezależny i niezawisły, w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji”.

180 Tak kształtowała się rola sankcji administracyjnych w toku historycznego rozwoju. Zob. m.in.: W. Radecki, *Wprowadzenie...*, s. 32–33; D. Szumiło-Kulczycka, *Prawo...*, s. 29.

181 A. Błachnio-Parzych, *Zbieg...*, s. 96.

zachowania jednostek, które uznać należy za zbyt błahe, by zasługiwały na pełną prawnokarną reakcję, jednocześnie domagają się zdyscyplinowania lub potępienia jednostki, która je popełniła. Prawo karne nie stanowi adekwatnej formy reakcji w odpowiedzi na czyny stanowiące akt nieposłuszeństwa wobec regulacji, ale niecechujące się istotnym atakiem na dobra prawne. Prawo administracyjne z jednej strony nie pozwala na przeprowadzenie symbolicznego potępienia, z drugiej zaś nie zapewnia jednostce należytych gwarancji procesowych. W istocie trafne okazują się intuicje określające prawo wykroczeń mianem „małego prawa karnego”. Winno ono z jednej strony umożliwiać potępienie jednostki, z odwołaniem do zasady winy, z drugiej zaś być pozbawione całego ciężaru symbolicznego powiązanego ze skazaniem za przestępstwo.

By określić sposób zagospodarowania owego pola, konieczne wydaje się sprecyzowanie fundamentalnych założeń modelu.

3.1. Dominacja funkcji użytecznej

Głównym celem prawa wykroczeń winno być wzmocnienie komunikatu płynącego z reguł o charakterze technicznym – w celu modyfikacji zachowań sprawcy na przyszłość. Istotne jest nie symboliczne potępienie, ale takie oddziaływanie na sprawcę oraz praktykę społeczną, by w przyszłości określone zachowania nie były powielane. Nie występuje tu potrzeba potępienia bądź jest ona mocno ograniczona. Wynikają z tego następujące konsekwencje.

Po pierwsze, na poziomie typizacji należy wskazać, że poza penalizacją wykroczeniową powinny pozostać te kategorie zachowań, które domagają się mocnego potępienia symbolicznego. Odpowiedzialność wykroczeniowa z istoty nie pozwoli na realizację tak określonego celu. Kwestia powyższa będzie jeszcze przedmiotem rozważań w dalszej części pracy.

Po drugie, od strony wymiaru kary przesłanki odpowiedzialności wykroczeniowej winny być tak skonstruowane, by minimalizować potępienie, maksymalizując realizację funkcji użytecznej. Przyjęcie powyższej perspektywy modyfikuje zupełnie myślenie o karze wykroczeniowej. Nie może ona stanowić jedynie łagodniejszej wersji represji prawnokarnej *sensu stricto*. Winna oferować rozwiązania o charakterze edukacyjnym, rozwijającym np. wiedzę o procesach społecznych bądź

konsekwencjach naruszeń określonych reguł technicznych. Możliwe do zastosowania formy represji wykroczeniowej winny być pozbawione elementu silnego, symbolicznego potępienia, właściwego karom wymierzonym za przestępstwa. Dotyczy to także tych przypadków, gdzie czyn stanowiący wykroczenie godził będzie w dobra indywidualne. Dążenie do odpłaty winno zostać zastąpione instrumentami właściwymi dla sprawiedliwości naprawczej¹⁸², które pozwolą na zredukowanie konfliktu między sprawcą a pokrzywdzonym tam, gdzie popełnienie wykroczenia prowadzić będzie do pokrzywdzenia. Jest to tym bardziej istotne, że w przypadku wykroczeń czyn sprawcy nie będzie stanowił nigdy poważnej zbrodni, zaś negatywne oddziaływanie na ofiarę wiązało się będzie przede wszystkim z psychologicznym postrzeganiem samego faktu ataku. To ryzyko może zaś być skutecznie zredukowane właśnie naprawieniem szkody/krzywdy. Posługując się metaforą: o ile prawo karne stawia sprawcę pod pręgieżem, o tyle prawo wykroczeń jedynie grozi palcem temu, kto dopuścił się realizacji znamion. Pręgież dedykowany jest tak sprawcy, jak i społeczeństwu. Grożenie palcem skierowane jest przede wszystkim do tego ostatniego. Z tego względu modelowe prawo wykroczeń winno zrezygnować z takich instrumentów jak np. podawanie wyroku do publicznej wiadomości. Granica między wykroczeniem a przestępstwem musi być czytelna także w odbiorze społecznym.

3.2. Indywidualizacja odpowiedzialności i zasada winy

Odpowiedzialność wykroczeniowa winna mieć charakter indywidualny. Podmiotem zdolnym do jej ponoszenia jest jednostka, a nie podmiot zbiorowy. Teoretycznie można wyobrazić sobie rozwiązanie, zgodnie z którym w ramach tego samego reżimu odpowiedzialności odpowiadają osoby fizyczne oraz podmioty zbiorowe¹⁸³. System taki musiałby

182 Na temat koncepcji sprawiedliwości naprawczej zob. m.in. *Routledge...*

183 Rozwiązanie takie w pewnym sensie proponuje prawo czeskie – reżim odpowiedzialności wykroczeniowej został tam podzielony na dwie części: dotyczącą osób fizycznych oraz prawnych. Pomiedzy częściami występują jednak istotne odmienności. Przykładowo czeski ustawodawca powiązał kryterium winy jedynie z odpowiedzialnością wykroczeniową jednostek. Zgodnie z § 5 Zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, Zákon č. 250/2016 Sb [Ustawa o odpowiedzialności za wykroczenia i postępowaniu w sprawach o wykroczenia – D.Z.]: „Přestupkem je společensky škodlivý protiprávní čin, který je v zákoně za přestupek výslovně označen a který vykazuje znaky stanovené zákonem, nejde-li o trestný čin” [Wykroczeniem

cechować się jednak wysokim skomplikowaniem. Szereg pojęć warunkujących kulturowo przypisanie odpowiedzialności zostało wypracowanych wyłącznie w odniesieniu do jednostek. Konstrukcja winy, przypisania sprawstwa itd. muszą w przypadku podmiotów zbiorowych ulec co najmniej uadekwatnieniu¹⁸⁴. Ze względów technicznych zasadnym wydaje się wyjęcie aktywności podmiotów zbiorowych poza nawias odpowiedzialności wykroczeniowej.

Indywidualna odpowiedzialność jednostki winna bazować na zasadzie winy¹⁸⁵. Ani zasada ryzyka¹⁸⁶, ani odpowiedzialność na zasadzie słuszności nie stanowią adekwatnej podstawy pociągnięcia do odpowiedzialności za popełnienie wykroczenia.

Odpowiedzialność na zasadzie ryzyka zakłada, że podmiot podejmujący określone działanie ryzykowne uzyskuje z tego tytułu pewną korzyść, jednak w razie ziszczenia się owego ryzyka musi zrekompensować określone negatywne konsekwencje. Czerpał bowiem korzyść z wykreowania sytuacji ryzykownej. W przypadku odpowiedzialności wykroczeniowej bardzo często nie będzie dochodziło do żadnych negatywnych następstw, podmiot nie uzyska także korzyści z zachowania naruszającego normę. Pociągnięcie do odpowiedzialności nie ma tu na celu, co do zasady, zrekompensowania szkód, ale wymuszenie zmiany zachowania na przyszłość. Ma charakter przede wszystkim represyjny, a jedynie ubocznie – kompensacyjny.

Zasada słuszności pozwala przypisać odpowiedzialność w tych sytuacjach, gdy jest to zgodne z intuicjami moralnymi – np. ze względu na dysproporcje w możliwościach organizacyjnych bądź finansowych

---

jest czyn bezprawny o znacznej społecznej szkodliwości, który w ustawie został wyraźnie oznaczony jako wykroczenie i który posiada cechy określone w ustawie, chyba że jest to przestępstwo – D.Z.]. Kryterium winy pojawia się dopiero w § 15 pkt 1 ustawy, zgodnie z którym: „K odpovědnosti fyzické osoby za přestupek se vyžaduje zavinění. Postačí zavinění z nedbalosti, nestanoví-li zákon výslovně, že je třeba úmyslného zavinění” [Odpowiedzialność osoby fizycznej za przestępstwo wymaga winy. Wystarczy wina nieumyślna, chyba że ustawa wyraźnie przewiduje, że wymagana jest wina umyślna – D.Z.].

184 J.C. Coffee, *Corporate...*, s. 10.

185 Zasada winy przewidziana jest m.in. w prawie francuskim oraz niemieckim; niemiecki Kodeks wykroczeń administracyjnych w wersji ogłoszonej w dniu 19 lutego 1987 r. (BGBl. I s. 602), ostatnio zmieniony art. 5 ustawy z dn. 14 marca 2023 r. (BGBl. 2023 I nr 73), § 1 ust. 1). Zob. D. Szumiło-Kulczycka, *Prawo...*, s. 39, 57.

186 Należy przy tym zaznaczyć, że w prawie anglosaskim funkcjonują koncepcje *strict liability*, zbliżone w istocie do odpowiedzialności na zasadzie ryzyka. Zob. m.in. D.K. Brown, *Criminal...*, s. 286.

podmiotów uwikłanych w daną sytuację społeczną¹⁸⁷. Odpowiedzialność tego typu przykładowo ponosić może państwo, za skutki swoich legalnych i zasadnych decyzji, które jednak doprowadziły do powstania szkód po stronie określonych obywateli. Także i ten model odpowiedzialności jest nieadekwatny w przypadku odpowiedzialności wykroczeniowej. Jednostka ponosząca odpowiedzialność posiada o wiele słabszą pozycję od państwa stosującego represję. Państwo nie tylko reprezentuje społeczeństwo, którego reguły naruszono, ale także definiuje te reguły oraz decyduje o samym pociągnięciu do odpowiedzialności. Z tego względu oparcie systemu odpowiedzialności wykroczeniowej na zasadzie słuszności jawi się jako oczywiście niedopuszczalne.

Odpowiedzialność wykroczeniowa musi bazować zatem na zasadzie winy, jako tradycyjnie powiązanej z odpowiedzialnością o charakterze represyjnym – co odzwierciedla zasada *nullum poena sine culpa*¹⁸⁸. W teorii prawa karnego wina postrzegana jest jako subiektywny komponent przestępstwa, pozwalający na przypisanie moralnej odpowiedzialności za czyn. W praktyce mogą bowiem zdarzyć się sytuacje, że z określonych względów sprawca czynu nie będzie mógł pokierować swoim postępowaniem bądź rozpoznać znaczenia swoich czynów. Wtedy stosowanie wobec sprawcy określonych form represji okaże się nieuzasadnione. W klasycznym ujęciu wskazuje się, że osoba sprawcy nie może zostać powiązana z popełnionym zachowaniem, bowiem nie posiadała warunków, by zachować się inaczej. Choroba psychiczna, wiek bądź inne czynniki sprawiły, że negatywna ocena czynu nie będzie mogła rzutować na negatywną ocenę sprawcy. W konsekwencji wyrządzona krzywda/obraza nie będą mogły stanowić uzasadnienia dla wymierzenia kary, ponieważ nie zostaną moralnie przypisane.

Powyższe wnioskowanie *prima facie* nie znajduje zastosowania w przypadku podejścia utylitarne. Skoro krzywda nie jest uzasadnieniem, brak możliwości jej przypisania nie może blokować wymierzenia kary. Jednocześnie jednak zakłada ono, że wymierzenie kary ma w sposób efektywny powstrzymać przed popełnieniem podobnych czynów w przyszłości – co wiąże się z kwestią zawinienia. Do wyłączenia winy dochodzi tam, gdzie sprawca nie może pokierować swoim

187 Zob. m.in. M. Dębowski, *Zasady...*, s. 25; H. Ciepla, *Dochodzenie...*

188 G. Panebianco, *The Nulla...*, s. 51.

postępowaniem bądź rozpoznać znaczenia swoich czynów¹⁸⁹. W obu tych przypadkach wymierzenie kary nie będzie spełniało podstawowego celu, jaki obiera nurt utylitarny. Tam, gdzie niemożność przypisania winy wynikać będzie z immanentnych cech sprawcy (wiek, choroba), tam nieukaranie nie wpłynie na późniejsze jego postępowanie. Tam, gdzie brak możliwości pokierowana postępowaniem/rozpoznania znaczenia czynów ma charakter przejściowy (wynika np. z afektu bądź wysokiego poziomu stresu), tam nie sposób twierdzić, że w przypadku sprawcy istnieje wzmożone ryzyko ponowienia zachowania naruszającego normę. Oczywiście w obu przypadkach argument przemawiający za uwzględnieniem stopnia zawinienia jako kryterium zastosowania represji ma charakter nieostry i stopniowalny¹⁹⁰. Kary stosowane w paradygmacie utylitarnym mają z założenia charakter wychowawczy. To sprawia, że granica wieku warunkująca pociągnięcie do odpowiedzialności wykroczeniowej może zostać ustalona niżej niż ma to miejsce w przypadku prawa karnego *sensu stricto*. Proporcjonalna i pozbawiona motywacji odpłaty kara (np. nagana) stanowić może punktowe wsparcie w procesie internalizacji norm, który w najszerszym zakresie odbywa się właśnie przed osiągnięciem dorosłości.

Oparcie odpowiedzialności wykroczeniowej na zasadzie winy pociąga za sobą konsekwencje na poziomie stosowania prawa. Stwierdzony *in concreto* brak winy wyłącza możliwość przypisania sprawstwa. Czyn niezawiniony nie może stanowić podstawy przypisania. Jednocześnie jednak w przypadku odpowiedzialności wykroczeniowej, podobnie jak w przypadku odpowiedzialności karnej *sensu stricto*, zasadne wydaje się wprowadzenie domniemania winy rozumianej materialnoprawnie¹⁹¹. Wynika to z przyjęcia – jako założenia filozoficznego – przyrodzonej wolności człowieka do czynienia dobra lub zła. Dopiero w razie ujawnienia się czynników ograniczających ową wolność w odpowiednim aspekcie możliwe będzie wyłączenie lub ograniczenie winy¹⁹².

189 G. Panebianco, *The Nulla...*, s. 51; A. Barczak-Oplustil, *Zasada...*, s. 136.

190 A. Barczak-Oplustil, *Zasada...*, s. 336.

191 G. Panebianco, *The Nulla...*, s. 51.

192 Zob. m.in. A. Barczak-Oplustil, *Zasada...*, s. 154.

3.3. Zasada proporcjonalności

Odpowiedzialność wykroczeniowa stanowi formę represyjnej reakcji na przeszłe zachowania jednostki. Sprowadza się do wymierzenia dolegliwości, która z jednej strony musi z zapewniać realizację celu w postaci wzmocnienia komunikatu normy, z drugiej nie może naruszać zasady proporcjonalności wyrażonej w art. 31 Konstytucji¹⁹³. Powstaje pytanie, jakie okoliczności należy brać pod uwagę przy konstruowaniu testu proporcjonalności, adekwatnego dla odpowiedzialności wykroczeniowej. Zagadnienie nie jest trywialne – ograniczenie/rezygnacja z funkcji retributywnej eliminuje/ogranicza wagę naruszonych dóbr jako okoliczność legitymującą bądź limitującą wymiar kary. Waga czynu sprawcy przestaje być istotnym punktem odniesienia – jego szkodliwość społeczna widoczna jest dopiero z uwzględnieniem efektu skali bądź szerszego kontekstu społecznego. Wyrzucenie jednego papierka na chodnik samo w sobie nie stanowi poważnego ataku na dobra prawne. Konieczne jest jednak takie ukształtowanie prawa, by poszczególne jednostki powstrzymywały się od zachowań tego typu – w innym wypadku utoniemy w śmieciach.

Co zatem uwzględniać w ramach testu proporcjonalności?

Na jednej szali położyć należy korzyść z osiągnięcia celu w postaci powstrzymania jednostek od naruszania norm o charakterze regulatywnym/porządkowym¹⁹⁴. Prawo musi dostarczyć adekwatnych narzędzi, które umożliwią jego osiągnięcie w możliwie szerokim zakresie. Adekwatnych – to znaczy uwzględniających charakter naruszenia oraz pożądaną intensywność oddziaływania na sprawcę¹⁹⁵. Teoretycznie w odniesieniu do każdego naruszenia prawa można zastosować taki sam, bardzo surowy wymiar kary.

Na drugiej szali pozostają jednak dobra prawne przynależne sprawcy, które nie tracą na doniosłości społecznej przez fakt popełnienia czynu. Sprowadzając powyższe do absurdu: nie jest możliwe stosowanie długotrwałego pozbawienia wolności w celu wymuszenia respektowania

---

193 Krzysztof Wojtyczek wyróżnia tu trzy etapy weryfikacji – pod kątem przydatności, konieczności oraz racjonalności aksjologicznej – K. Wojtyczek, *Zasada...*, s. 34; J. Kulesza, *Wybór...*, s. 191.

194 Nie idzie tu jedynie o skalę narażenia dóbr, ale właśnie o skalę korzyści płynącej z zachowania norm – odmiennie: J. Kulesza, *Wybór...*, s. 196.

195 J. Kulesza, *Wybór...*, s. 192.

zakazu oddawania moczu w miejscu publicznym. Wykreowane w ten sposób negatywne skutki (rozłąka z rodziną, brak możliwości podejmowania pracy zarobkowej) przewyższą korzyści płynące z ukarania. Napięcie pojawi się jednak przy próbie ustalenia linii granicznej między proporcjonalną a nadmierną reakcją. Punktem wyjścia jest tu uznanie, że każde naruszenie dóbr indywidualnych przez zbiorowości wymaga uzasadnienia. W przypadku racjonalizacji utylitarnych, nakierowanych na przyszłość, zawyżenie górnych granic zagrożenia karą jest poważnym problemem, dostrzeganym przez teoretyków prawa¹⁹⁶. Łatwo tu o wnioskowanie, zgodnie z którym warto poświęcić dziś dobra osób naruszających normy, by jutro żyć w lepszym świecie. Takie podejście stoi jednak w opozycji z zasadą minimalizacji szkód wywodzoną z istoty samej proporcjonalności¹⁹⁷. Skoro wolność jednostki czy należące do niej mienie jest dobrem prawnym, to i one podlegają ochronie państwa. Państwo może poświęcić je tylko w takim zakresie, w jakim jest to konieczne dla realizacji społecznie akceptowalnych celów. Istota podejścia utylitarystycznego sprowadza się do wprowadzenia takich mechanizmów, które – patrząc holistycznie – pozwolą uzyskać więcej. W analizowanym ujęciu suma szkód wywołanych wymierzeniem kary nigdy nie może przewyższyć sumy korzyści, jaka płynie z jej wymierzenia. Test proporcjonalności sprowadza się zatem do ważenia skali zła wyrządzonego karą i przewidywanych, realnych korzyści, które mogą wyniknąć z jej wymierzenia. Jego przeprowadzenie wymaga pogłębionego namysłu nie tylko nad istotą samego zachowania, ale przede wszystkim nad społecznymi skutkami karania. Korzystny bilans tych skutków jest bowiem jedynym uzasadnieniem dla zastosowania instrumentów o charakterze represyjnym.

3.4. Szeroka akceptacja dla trybów konsensualnych. Gwarancje procesowe na średnim poziomie

Zakres czynów podlegających potencjalnie odpowiedzialności wykroczeniowej jest bardzo szeroki¹⁹⁸. Znajdą się tutaj naruszenia zasad ru-

196 Zob. m.in. E.N. Yankah, *A Paradox...*, s. 24.

197 K. Wojtyczek, *Zasada...*, s. 37.

198 M. Budyn-Kulik, *Część...*, s. 411; P. Daniluk, *Pozakodeksowe...*, s. 607; A. Hernacka-Janikowska, *Problematyka...*, s. 175.

chu drogowego, posiadanie miękkich narkotyków na własny użytek czy drobne uchybienia prawa podatkowemu. Liczna jest nie tylko kategoria typów zachowań, które mogłyby zostać objęte penalizacją wykroczeniową, ale także liczba samych zachowań, jakich dopuszczają się każdego dnia członkowie społeczności. Przekroczenie prędkości czy jazda bez skasowanego biletu będą miały charakter nagminny – patrząc z perspektywy ogółu populacji. Nie ma możliwości, by wszystkie te przypadki były rozstrzygane przez sądy w ramach klasycznie rozumianego procesu. Z tego względu odpowiedzialność wykroczeniowa winna mieć z założenia charakter konsensualny. Możliwe do pomyślenia są tutaj rozmaite modele proceduralne. Zastosowanie znaleźć może tzw. tryb mandatowy, obecny w wielu systemach prawnych¹⁹⁹. W razie ujawnienia wykroczenia organ władzy wykonawczej (policja, urząd kontroli celnej itd.) nakłada na sprawcę karę, którą ten może przyjąć. W razie jej uznania dochodzi do ostatecznego rozstrzygnięcia o odpowiedzialności wykroczeniowej. Odmowa wiąże się ze skierowaniem sprawy do sądu. Możliwe jest zastosowanie trybu uproszczonego, w ramach którego to sąd, na posiedzeniu niejawnym, formułuje propozycje wymiaru kary, biorąc pod uwagę okoliczności zawarte we wniosku o ukaranie skierowanym przez organ władzy wykonawczej po przeprowadzeniu wstępnej konsultacji ze sprawcą. Rozważyć należy wreszcie odwołanie się do rozwiązań właściwych sprawiedliwości naprawczej, wyłączających możliwość ścigania w razie pojednania sprawcy wykroczenia i pokrzywdzonego²⁰⁰ – tam, gdzie *ratio legis* penalizacji wykroczeniowej stanowić będzie fakt godzenia w dobra indywidualne. Zarysowane wyżej możliwości nie powinny być postrzegane jako alternatywne, ale kompletarne. Możliwość zastosowania powyższych rozwiązań elastycznie,

199 E. Ptocha, *Zasady...*, s. 13; A. Marek, A. Marek-Ossowska, *Prawo...*, s. 243.

200 Rozwiązanie takie, określane mianem umorzenia kompensacyjnego, przewidywał uchylony art. 59a Kodeksu karnego, zgodnie z którym: „Jeżeli przed rozpoczęciem przewodu sądowego w pierwszej instancji sprawca, który nie był uprzednio skazany za przestępstwo umyślne z użyciem przemocy, pojednał się z pokrzywdzonym, w szczególności w wyniku mediacji i naprawił szkodę lub zadośćuczynił wyrządzonej krzywdzie, umarza się, na wniosek pokrzywdzonego, postępowanie karne o występpek zagrożony karą nieprzekraczającą 3 lat pozbawienia wolności, a także o występpek przeciwko mieniu zagrożony karą nieprzekraczającą 5 lat pozbawienia wolności, jak również o występpek określony w art. 157 § 1”. Zob. B. Myrna, *Artykuł 59a...*, s. 29; A. Pilch, *Umorzenie...*, s. 57.

w zależności od potrzeb wynikających z danej sytuacji, pozwoli odciążyć system sądownictwa w szerokim zakresie.

Co do zasady w przypadku odpowiedzialności wykroczeniowej jednostka winna posiadać prawo odwołania do sądu, który dedykowany jest do rozstrzygania o odpowiedzialności represyjnej jednostek i ma możliwość przeprowadzenia pełnej kontroli merytorycznej pierwotnej decyzji organu. Otwartym pozostaje pytanie o kształt procedury, w której odbywać winna się weryfikacja. Z pewnością w jej ramach musi dojść do obniżenia standardu ochrony praw jednostki. W przypadku wykroczeń zachodzi o wiele niższe ryzyko istotnego zaingerowania w jej uprawnienia. Konieczne wydaje się zbilansowanie dwóch ryzyk: wydania niesprawiedliwego rozstrzygnięcia oraz nadmiernej przewlekłości postępowania. Jako dopuszczalne jawi się chociażby wprowadzenie prekluzji dowodowej, wiążącej zarówno organy ścigania (na moment złożenia wniosku o ukaranie) oraz obwinionego (na moment złożenia odpowiedzi na wniosek).

4. Penalizacja wykroczeniowa

Zagadnienie penalizacji zredukować można do dwóch pytań: „za co karać?” oraz „jak karać?”. W przypadku penalizacji wykroczeniowej ulegają one dalszemu doprecyzowaniu, odnosząc się nie tylko do generalnego aktu instytucjonalnego potępienia, ale także do szczególnego reżimu odpowiedzialności. Ustawodawca staje przed koniecznością rozstrzygnięcia, czy dany typ zachowania winien stanowić wykroczenie, czy też winien zostać stypizowany jako przestępstwo bądź delikt administracyjny²⁰¹. Powyższa decyzja otwiera kwestię określenia granic wymiaru kary w przypadku odpowiedzialności wykroczeniowej. Granica między procesem typizacji a sformułowaniem granic ustawowego zagrożenia karą pozostaje nadal czytelna.

4.1. Typizacja

Określenie klasy zachowań, które powinny podlegać odpowiedzialności wykroczeniowej, nie jest zagadnieniem trywialnym. W teorii

---

201 T. Bojarski, *Uwagi...*, s. 49.

kryminalizacji wskazuje się trzy kryteria pozwalające wyodrębnić wykroczenie od deliktu administracyjnego oraz przestępstwa:²⁰² kryterium zagrożenia karą (wykroczenie jako czyn karany łagodniej)²⁰³, kryterium społecznej szkodliwości (podejście jakościowe – wykroczenie jako czyn godzący w normy porządkowe, a nie bezpośrednio w dobra prawne²⁰⁴), wreszcie – kryterium odrębności procesowej. Prezentowane na gruncie niniejszego opracowania podejście funkcjonalne nawiązuje w pewnym zakresie do podejścia jakościowego²⁰⁵, zgodnie z którym wykroczenia wiążą się bardziej z kryterium opłacalności („korzyści dla państwa” – jak za Goldschmidtem wskazuje M. Kulik²⁰⁶). Jednocześnie pozostaje w opozycji do podejścia ilościowego, które różnicę między wykroczeniem a przestępstwem/deliktem upatruje wyłącznie w natężeniu represji. Z perspektywy podejścia funkcjonalnego poziom represji ma charakter wtórny – jest konsekwencją przyjęcia określonych celów, a nie kryterium definiującym wykroczenie.

By określić, czy dane zachowanie winno zostać uznane właśnie za wykroczenie, konieczne wydaje się udzielenie odpowiedzi na pytanie, jakiego rodzaju konsekwencje winny wiązać się z jego popełnieniem. Punktem wyjścia nie jest tu tylko rodzaj czynu, ale kształt narzędzia, jakim jest odpowiedzialność wykroczeniowa. Nie idzie tu bowiem o techniczne zaszeregowanie, ale o podjęcie decyzji o charakterze politycznym. Zaprezentowane w tym miejscu rozważania wskazują na kryteria natury materialnoprawnej oraz procesowej, które należy wziąć pod uwagę przy podejmowaniu decyzji penalizacyjnej.

Po pierwsze, warunkiem uznania danej klasy zachowań za wykroczenia jest ich społeczna szkodliwość. Skoro bowiem odpowiedzialność wykroczeniowa sprowadza się do wymierzenia oskarżonemu dolegliwości w celu wymuszenia podejmowania określonych zachowań, to owe zachowania muszą być oceniane negatywnie z perspektywy interesów

---

202 A. Marek, *Prawo...*, s. 42.

203 M. Kulik, *Istota wykroczenia na tle istoty przestępstwa i istoty deliktu administracyjnego w teorii niemieckojęzycznej...*, s. 102.

204 M. Kulik, *Istota wykroczenia na tle istoty przestępstwa i istoty deliktu administracyjnego w teorii niemieckojęzycznej...*, s. 100.

205 M. Kulik, *Istota wykroczenia na tle istoty przestępstwa i istoty deliktu administracyjnego w teorii niemieckojęzycznej...*, s. 105; M. Kulik, *Istota wykroczenia na tle istoty przestępstwa i istoty deliktu administracyjnego w Polsce...*, s. 149; A. Marek, *Prawo...*, s. 45.

206 M. Kulik, *Istota wykroczenia na tle istoty przestępstwa i istoty deliktu administracyjnego w teorii niemieckojęzycznej...*, s. 105.

społeczeństwa. Tylko w takim wypadku dochodzi do zrealizowania funkcji użytecznej. Jeśli dane zachowanie nie prowadzi do negatywnych skutków, to nie ma sensu podejmować środków nakierowanych na jego wyeliminowanie.

W przypadku odpowiedzialności wykroczeniowej społeczna szkodliwość oderwana jest jednak od pojęcia szkody/krzywdy, którą można byłoby powiązać z pokrzywdzeniem. Szkodliwym społecznie jest tu w istocie czyn nieopłacalny – a więc, przykładowo, naruszający regułę postępowania, której przestrzeganie cechuje się społeczną opłacalnością. Wskazać można tutaj na dwie odmienności względem klasycznego prawa karnego.

Z jednej strony stopień społecznej szkodliwości analizowanej grupy zachowań objawia się w efekcie skali. Dopiero wiele zachowań polegających na posiadaniu i używaniu środków odurzających składa się na ryzyko pogłębienia problemu narkomanii. Z drugiej strony społeczna szkodliwość uzależniona jest przede wszystkim od potencjalnych, negatywnych następstw czynu, a nie od szkody, która powstała w wyniku konkretnego, jednostkowego działania. Oczywiście w praktyce występować będą także typy powiązane z wystąpieniem klasycznie rozumianej krzywdy lub szkody (np. kradzież). Jednakże nawet tutaj szkoda ta nie będzie wystarczającym argumentem za zastosowaniem represji. Świadczy o tym chociażby luka, jaka na gruncie polskiego prawa powstaje w przypadku czynów przestępnych cechujących się znikomą szkodliwością społeczną – nie stają się one wykroczeniami, ale pozostają poza zakresem represyjnej reakcji²⁰⁷.

Fakt, że społeczna szkodliwość/nieopłacalność stanowi warunek penalizacji wykroczeniowej, rzutuje także na etap przypisania: czyn zaliczony do klasy zachowań *in abstracto* szkodliwych społecznie, który *in concreto* nie będzie cechował się społeczną szkodliwością, nie będzie mógł zostać uznany za wykroczenie i jako taki ukarany. W takiej sytuacji pociągnięcie do odpowiedzialności wykroczeniowej byłoby sprzeczne

---

207 Zgodnie z treścią art. 1 ust. 2 Kodeksu karnego: „Nie stanowi przestępstwa czyn zabroniony, którego społeczna szkodliwość jest znikoma”. Znikomość szkodliwości społecznej nie umożliwia ukarania sprawcy na zasadach właściwych dla reżimu odpowiedzialności wykroczeniowej, która wymaga, by czyn obwinionego był społecznie szkodliwy w jakimkolwiek stopniu. Zob. A. Marek, A. Marek-Ossowska, *Prawo...*, s. 6; P. Daniluk, *Problematyka...*, s. 103.

z fundamentalnymi założeniami paradygmatu użytecznego. Ukazanie wywołałoby więcej negatywnych konsekwencji niż brak reakcji na czyn.

Po drugie, charakter zachowania nie może wymagać zastosowania silnej represji w celu zrealizowania celów, jakie prawodawca wiąże z jej stosowaniem – tak w wymiarze retributywnym, jak i użytecznym. Cechą charakterystyczną odpowiedzialności wykroczeniowej jest niższy poziom represyjności niż ten, który cechuje klasyczne prawo karne. Z tego względu penalizacja wykroczeniowa nie stanowi adekwatnego narzędzia tam, gdzie wymierzenie surowej kary jawi się jako konieczne. Wyróżnić przy tym należy dwa aspekty problemu.

Z jednej strony poza zakresem prawa wykroczeń pozostać muszą zachowania domagające się mocnego, instytucjonalnego potępienia – nawet jeśli nie spowodowały realnej, konkretnej krzywdy. Jako przykład wskazać można tu posiadanie opowiadań czy rysunków o tematyce pedofilskiej. Społeczna potrzeba potępienia tego typu zachowań jest zbyt wysoka, by można było uznać je wyłącznie za wykroczenia, nawet jeśli ukaranie ma przede wszystkim cel użyteczny (zabezpieczenie społeczności przez potencjalnymi dalszymi atakami). Z oczywistych względów powyższa argumentacja odnosi się także do czynów godzących w istotne dobra prawne, takich jak np. zabójstwo, zgwałcenie itd.

Z drugiej strony poza zakresem odpowiedzialności wykroczeniowej winny znaleźć się zachowania wywołujące negatywny efekt społeczny, które jednocześnie wiążą się jednak z uzyskaniem wysokiej korzyści ekonomicznej. Jeśli wartość owej korzyści w odczuciu potencjalnego sprawcy będzie wyższa od dolegliwości związanej z wymierzeniem kary za wykroczenie, to nie zostanie spełniony podstawowy cel prawa wykroczeń, jakim jest efektywne kształtowanie postaw społecznych na przyszłość. Przykładem tego typu zachowania może być zachowanie polegające na wywożeniu do lasu odpadów z warsztatu samochodowego, których utylizacja w ramach przewidzianej procedury jest na tyle kosztowna, że przewyższa wysokość możliwej do wymierzenia grzywny.

4.2. Kara wykroczeniowa

Zasadniczy zrąb kar wykroczeniowych determinowany jest zarysowaną wyżej funkcją odpowiedzialności wykroczeniowej oraz charakterem samych zachowań sprawczych. Najogólniej wskazać można, że kara taka

winna pełnić funkcję prewencyjną, a nie retrybutywną, dążąc do modyfikacji zachowania sprawcy na przyszłość. Nie może być też nadmiernie dolegliwa – to prowadziłoby do zatarcia granicy między odpowiedzialnością wykroczeniową a odpowiedzialnością karną *sensu stricto*. By realizować tak określone cele, wysokość grożącej kary winna zostać ustalona na takim poziomie, by efektywnie i szybko wpływać na proces motywacyjny potencjalnych sprawców. To, jaki charakter oddziaływania będzie wystarczający, zależy od charakteru czynu. Zaprezentowane niżej rozważania wskazują na kluczowe cechy, jakie winna posiadać kara wykroczeniowa, by realizować założenia systemu. Nie mają one charakteru kompleksowego, ale formułują jedynie teoretyczne granice dla konkretnych decyzji penalizacyjnych.

Kara wykroczeniowa nie może być nadmiernie kosztowna, a jej wykonanie musi przynosić możliwie więcej korzyści niż strat. Postulat taki wynika wprost z założenia utylitarystycznego. Kara kreująca więcej obciążeń niż korzyści nie jest karą opłacalną. Nie ma sensu jej wymierzać w takiej formie. Powyższe pociąga za sobą szereg konsekwencji praktycznych. Po pierwsze, w przypadku odpowiedzialności wykroczeniowej kara pozbawienia wolności winna być stosowana absolutnie wyjątkowo i to bez względu na jej długość. Uwzględniając obowiązujący standard pozbawienia wolności, zakładający m.in. dezynfekcję celi, wymianę pościeli, zapewnienie celi przejściowej itd. właściwie każde pozbawienie wolności pociąga za sobą istotne koszty – finansowe i organizacyjne²⁰⁸. Rozwiązaniem kompromisowym mogłaby być w tym przypadku modyfikacja formy wykonywania kary izolacyjnej. Do pomyslenia jest tutaj zastosowanie systemu dozoru elektronicznego (aresztu domowego)²⁰⁹ lub wykonywanie kary w swoistym systemie otwartym, np. w dni powszednie w godzinach od 6:00 do 20:00. Wprowadzenie powyższych rozwiązań jest o tyle istotne, że proponowany model zakłada przeniesienie szeregu przestępstw do katalogu wykroczeń.

Po drugie, założenie utylitarne przemawia *prima facie* za szerokim stosowaniem kar pieniężnych. Zapłata grzywny generuje w oczywisty

---

208 „Utrzymanie skazanego SDE jest ponad pięciokrotnie tańsze niż koszt jego pobytu w zakładzie karnym. W 2021 r. średni miesięczny koszt odbywania kary w SDE wynosił 800 zł. Natomiast średni miesięczny koszt izolacji więziennej skazanego – 4150 zł” – zob. *Sukces...*

209 Co istotne, w Polsce istnieje infrastruktura pozwalająca na wykorzystywanie rozwiązań tego typu. Zob. m.in. T. Szymanowski, *System...*, s. 14.

sposób wpływ do budżetu, co pozwala uznać tę formę represji za opłacalną. Powyższe rozumowanie stanowi jednak uproszczenie i prowadzić może do patologii: celem kary nie jest bowiem zwiększenie wpływów budżetowych, ale wyrugowanie z życia społecznego określonych zachowań, ocenianych jako negatywne. Decydując się na jej szerokie stosowanie, prawodawca winien ukształtować metodę miarkowania grzywny w taki sposób, by jej wymiar nie był nieopłacalny dla każdego potencjalnego sprawcy, np. uzależniając jej wymiar od dochodu.

Po trzecie, ważenie zysków i strat nie może ograniczać się do prostego rachunku fiskalnego. Zarówno koszt, jak i zysk ma tutaj wymiar społeczny. To z kolei przemawia za wprowadzeniem kar związanych z obowiązkiem wykonywania pracy społecznie użytecznej. Konieczność uprzątnięcia pasa zieleni czy uczestniczenia w pracach remontowych może w wydatny sposób przyczynić się do zmiany postawy sprawcy wykroczenia, uzmysławiając mu przykładowo skalę zaśmiecenia okolicy i w efekcie wpływając na modyfikację zachowania w przyszłości.

Kara wykroczeniowa powinna być prosta w wykonaniu/egzekucji. Odpowiedzialność wykroczeniowa jest najczęściej stosowaną formą odpowiedzialności represyjnej. Wymierzone kary nie mogą cechować się wysokim poziomem skomplikowania, gdyż doprowadzi to do paraliżu systemu na etapie ich wykonywania. Istotne są przy tym dwie okoliczności.

Po pierwsze, już na poziomie abstrakcyjnym możliwe jest wskazanie, jaki rodzaj kary jest prosty w wykonaniu, a jaki nastęrczać może trudności bądź wymagać znacznego zaangażowania ze strony państwa. Do pierwszej grupy zaliczyć należy kary wolnościowe, przede wszystkim o charakterze pieniężnym. Na przeciwnym biegunie pozostają kary izolacyjne, wymagające zorganizowania systemu kontroli miejsca pobytu oraz odizolowania skazanego. Podział ten pokrywa się zasadniczo z tym przeprowadzonym wedle kryterium kosztów.

Po drugie, w przypadku zachowań stanowiących wykroczenia ich sprawcami są często osoby, które z zasady przestrzegają prawa i nie dopuszczają się istotniejszych ataków na dobra prawne²¹⁰. Nie oznacza to,

210 Świadczy o tym chociażby dysproporcja między liczbą wykroczeń a przestępstw. Jak wynika ze statystyk policyjnych, w 2021 r. stwierdzono 820 846 przestępstw. Jednocześnie w ramach reakcji na same wykroczenia drogowe 2 882 343 razy wymierzono karę grzywny w trybie mandatowym. Zob. *Przestępstwa ogółem wg jednostek podziału*

że można zakładać, że ukarani dążyć będą do jak najszybszego rozliczenia ze społeczeństwem – nawet w przypadku czynów błahych sprawcy unikają wykonania kary²¹¹. Jedyne połowa grzywien wymierzanych za wykroczenie jest płaconych dobrowolnie – bez konieczności uruchamiania trybu egzekucji²¹². Jak wynika jednak z raportu NIK, istotnym czynnikiem jest tutaj brak efektywnego wsparcia informacyjnego oraz działań okołogegzekucyjnych²¹³.

Dobrowolne wykonanie kary pozwala na szersze zastosowanie tych form represji, które odwołują się do świadczenia pracy społecznie użytecznej. Uciążliwość ich wykonywania wiąże się z obowiązkiem sprawowania kontroli nad jej wykonywaniem oraz ustalenia szczegółów jej wykonywania, co nie powinno nastęrczać problemów, jeśli ukarany wykaże chęć współpracy. Może zatem okazać się, że kara ograniczenia wolności, której wykonanie nastęrcza szeregu problemów w przypadku odpowiedzialności karnej, będzie od nich wolna w przypadku odpowiedzialności wykroczeniowej.

Formułowana na gruncie prawa karnego zasada prymatu kar wolnościowych w przypadku wykroczeń ulega zaostreniu. Pozbawienie wolności jawi się tu jako środek niecelowy, kontrproduktywny wręcz, jeśli uwzględnić założenia utylitarne.

Kara wykroczeniowa musi być wreszcie możliwa do wymierzenia w postępowaniu konsensualnym, bez szerszego zaangażowania sądu. Warunek powyższy jest możliwy do spełnienia w przypadku każdej

---

administracyjnego kraju – przestępstwa stwierdzone, przestępstwa wykryte, % wykrycia, < <https://statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/121940,Przestepstwa-ogolem.html> >, dostęp: 25 września 2023 r.

211 Jak wynika z przeprowadzonych w tym zakresie kontroli NIK: „W 2016 r. skuteczność dochodzenia należności Skarbu Państwa z tytułu mandatów karnych wyniosła nie więcej niż 51% i wynikała niemal wyłącznie z dobrowolnych wpłat ukaranych, dokonanych przy znikomej – w stosunku do skali zaległości – aktywności wierzyciela. Natomiast skuteczność w całym objętym kontrolą okresie (w latach 2016–2018) wyniosła ok. 63% i została zaniżona, co najmniej o kwoty, które mogłyby być uzyskane w wyniku prowadzonych postępowań egzekucyjnych, gdyby wierzyciel podjął działania zmierzające do zastosowania środków egzekucyjnych. Wierzyciel w przypadku mandatów w kwocie do 116 zł działań takich jednak niemal całkowicie zaniechał” – zob. *Dochodzenie należności Skarbu Państwa z tytułu mandatów karnych. Informacja o wynikach kontroli*. LOP.430.001.2019, nr ewid. 64/2019/P/18/090/LOP, s. 42.

212 *Dochodzenie należności Skarbu Państwa z tytułu mandatów karnych. Informacja o wynikach kontroli*. LOP.430.001.2019, nr ewid. 64/2019/P/18/090/LOP, s. 42.

213 *Dochodzenie należności Skarbu Państwa z tytułu mandatów karnych. Informacja o wynikach kontroli*. LOP.430.001.2019, nr ewid. 64/2019/P/18/090/LOP, s. 40.

z wymienionych wyżej kar. Na gruncie prawa karnego *sensu stricto* w ramach trybu konsensualnego może zostać wymierzona nawet kilkuletnia kara pozbawienia wolności. Wymaga to jedynie ustanowienia stosownej procedury, której kształt uzależniony winien zostać od charakteru kary. O ile kara finansowa w określonej wysokości mogłaby zostać wymierzona bez udziału sądu, jeśli sprawca wyrazi na to zgodę, o tyle w przypadku kary pozbawienia wolności uzgodnienie stron musiałoby być co najmniej sądowo zatwierdzone. Pozbawienie wolności nie może być stosowane przez organ władzy wykonawczej – wynika to z powszechnie respektowanych założeń *habeas corpus*.

Szeroko rozumiana kara wykroczeniowa winna zakładać szerokie oddziaływanie edukacyjne. Z tego względu pożądane wydaje się sformułowanie szerokiego katalogu quasi-penalnych środków oddziaływania, właśnie o charakterze dydaktycznym. Taka forma reakcji jest szczególnie uzasadniona w przypadku młodocianych sprawców wykroczeń.

5. Polskie prawo wykroczeń z perspektywy założeń modelu

Polskie prawo wykroczeń w istotnym zakresie realizuje bądź, w razie zmiany praktyki stosowania prawa, może realizować postulaty zarysowanego wyżej modelu.

Kodeks wykroczeń zasadza się na założeniach utylitarnych – potrzeba symbolicznego potępienia jest tu właściwie nieobecna. Nie prowadzi się rejestru wykroczeń, który pełniłby funkcję podobną do Krajowego Rejestru Karnego (wpis do KRK może nastąpić jedynie w razie orzeczenia kary aresztu)²¹⁴. Jakkolwiek Kodeks wykroczeń przewiduje środek karny w postaci podania wyroku do publicznej wiadomości, to jednocześnie jednoznacznie wskazuje, że środek ten „orzeka się wtedy, gdy może to mieć znaczenie wychowawcze”. Stosowane formy represji określone zostały w sposób pozwalający na uzyskanie maksymalnej korzyści dla społeczeństwa. Naruszenie normy jest przede wszystkim „rekompensowane” zapłatą grzywny bądź obowiązkiem świadczenia

214 Zgodnie z art. 1 ust. 2 pkt 7 ustawy z dn. 24 maja 2000 r. o Krajowym Rejestrze Karnym, Dz.U. 2000, nr 50, poz. 580: „2. W Rejestrze gromadzi się dane o osobach: 7) prawomocnie skazanych za wykroczenia na karę aresztu”. Zob. też P. Gensikowski, *Rejestracja...*, s. 365.

pracy. Nierzadkie są przypadki, gdzie główną dolegliwość stanowi nie tyle konieczność wykonania kary, ale środka karnego.

Obecny kształt Kodeksu wykroczeń umożliwia realizację założeń utylitarnych odpowiedzialności wykroczeniowej. Pewne utrudnienia w tym zakresie powstawać mogą w związku z koniecznością stosowania rozwiązań o charakterze obligatoryjnym. Ich bezwzględny charakter jest jednak skutecznie niwelowany dzięki zastosowaniu instrumentów części ogólnej. Jako przykład posłużyć może obowiązek zastosowania środka karnego w postaci zakazu prowadzenia pojazdu w razie popełnienia wybranych przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w ruchu drogowym (np. art. 87 § 3 k.w.²¹⁵). Nawet w tym wypadku sąd może odstąpić od wymierzenia środka karnego²¹⁶.

Odpowiedzialność wykroczeniowa odwołuje się do zasady winy – brak możliwości jej przypisania wyklucza jej przypisanie jednostce²¹⁷.

Związanie zasadą proporcjonalności wynika wprost z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, stanowiącej akt nadrzędny względem Kodeksu wykroczeń²¹⁸.

Procedura wykroczeniowa w szerokim zakresie wykorzystuje tryby konsensualne, ze szczególnym uwzględnieniem postępowania mandataowego. Tam, gdzie wykroczenie stanowi atak na dobra o charakterze indywidualnym, ustawodawca wskazuje, że „ściganie następuje na żądanie pokrzywdzonego”. Wnioskowy tryb ścigania został powiązany

---

215 Artykuł 87 § 3 k.w. stanowi: „W razie popełnienia wykroczenia określonego w § 1 orzeka się zakaz prowadzenia pojazdów”. Zob. A. Marek, A. Marek-Ossowska, *Prawo...*, s. 95; T. Bojarski, w: *Kodeks...*, s. 374.

216 Artykuł 39 § 1 k.w. stanowi: „W wypadkach zasługujących na szczególne uwzględnienie można – biorąc pod uwagę charakter i okoliczności czynu lub właściwości i warunki osobiste sprawcy – zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary albo odstąpić od wymierzenia kary lub środka karnego”. Zob. A. Marek, A. Marek-Ossowska, *Prawo...*, s. 112; T. Bojarski, w: *Kodeks...*, s. 144.

217 Zgodnie z treścią art. 1 § 2 k.w.: „§ 2. Nie popełnia wykroczenia sprawca czynu zabronionego, jeżeli nie można mu przypisać winy w czasie czynu”. Zob. A. Marek, A. Marek-Ossowska, *Prawo...*, s. 62; T. Bojarski, w: *Kodeks...*, s. 49; P. Daniluk, *Zasady...*, s. 101.

218 Zgodnie z treścią art. 31 ust. 3 Konstytucji: „3. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw”.

z rozwiązaniami o charakterze mediacyjnym²¹⁹ oraz możliwością wycofania żądania ścigania²²⁰. W istotnym zakresie zastosowanie znajdują instrumenty sprawiedliwości naprawczej.

Oczywiście nie oznacza to, że zastane rozwiązania nie wymagają modernizacji – zmiana winna mieć jednak charakter ewolucyjny, a nie rewolucyjny. Główne założenia Kodeksu wykroczeń winny zostać utrzymane.

5.1. Poszerzenie klasy zachowań uznawanych za wykroczenia

Istota reformy prawa wykroczeń winna zakładać zatem nie tyle modyfikację centralnych instytucji części ogólnej Kodeksu wykroczeń, ale poszerzenie zakresu zastosowania odpowiedzialności wykroczeniowej. Klasa wykroczeń winna zostać istotnie poszerzona kosztem klasy przestępstw oraz czynów stanowiących delikty administracyjne²²¹.

Polski ustawodawca w szerokim zakresie stosuje prawo karne *sensu stricto* do wymuszenia posłuchu dla norm o charakterze administracyjnym. Właściwie każda nowo uchwalona ustawa zawiera przepisy penalizujące. Tymczasem łamanie przepisów tego rodzaju bardzo rzadko wymagało będzie instytucjonalnego, mocnego potępienia, powiązanego z wpisem do rejestru karnego itd. Zakres odpowiedzialności karnej *sensu stricto* winien zostać zawężony na rzecz odpowiedzialności wykroczeniowej w dwóch aspektach.

Po pierwsze, zasadnym wydaje się przeprowadzenie rewizji obowiązujących przepisów typizujących pod kątem kryteriów decydujących o penalizacji wykroczeniowej. Tam, gdzie dane zachowanie nie domaga

---

219 Zgodnie z art. 54 § 9 k.p.w.: „§ 9. W ramach czynności wyjaśniających organ je prowadzący może, z inicjatywy lub za zgodą osoby określonej w § 6 i pokrzywdzonego, skierować sprawę do instytucji lub osoby do tego uprawnionej w celu przeprowadzenia mediacji”. Zob. A. Sadło-Nowak, w: *Kodeks...*, s. 313; M. Filipowska-Tuthill, *Kilka...*, s. 109.

220 Zgodnie z art. 6 § 3 k.p.w.: „§ 3. Żądanie może być cofnięte. Niedopuszczalne jest cofnięcie żądania wobec niektórych tylko współdziałających w popełnieniu czynu, chyba że są to osoby najbliższe dla pokrzywdzonego. Cofnięcie może nastąpić do momentu rozpoczęcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie. W razie cofnięcia żądania ponowne jego złożenie jest niedopuszczalne”. Zob. A. Światłowski, w: *Kodeks...*, s. 49.

221 Taki kierunek obrano m.in. w doktrynie niemieckiej. Zob. M. Kulik, *Istota wykroczenia na tle istoty przestępstwa i istoty deliktu administracyjnego w teorii niemieckojęzycznej...*, s. 91; J. Kulesza, *Wybór...*, s. 199.

się potępienia symbolicznego, a jednocześnie, by zapobiec jego powielaniu, wystarczające jest wymierzenie kary niezbyt surowej, tam rozważyć należy kontrawencjonalizację typu przestępnego na wykroczenie. Za przykład posłużyć może tutaj przestępstwo posiadania nieznacznych ilości narkotyku na własny użytek (art. 62 u.p.n.²²²).

Po drugie, rozważyć należy wprowadzenie instrumentu swoistej kontrawencjonalizacji jurydycznej. W razie uznania, że *in concreto* dany, *prima facie* przestępny czyn cechuje się niskim stopniem społecznej szkodliwości oraz nie wiąże się z koniecznością potępienia symbolicznego, sąd winien posiadać możliwość uznania danego czynu za wykroczenie – i przejścia na ten reżim odpowiedzialności. Od strony technicznej możliwe są w tym zakresie dwa rozwiązania. Z jednej strony teoretycznie możliwe jest wprowadzenie generalnego instrumentu powiązanego np. z klasą występków, który w razie jego zastosowania pozwalałby przypisać sprawcy odpowiedzialność wykroczeniową, w granicach rodzajowych kar za wykroczenie. Z drugiej strony konstrukcja mogłaby zostać powiązana z konkretnymi typami czynów zabronionych, wprowadzając w istocie specyficzną formę wypadku mniejszej wagi, skutkującą pociągnięciem sprawcy do odpowiedzialności wykroczeniowej. W ten sposób wiele drobnych spraw, stanowiących dziś przedmiot postępowań karnych, mogłoby zostać rozstrzygniętych w reżimie odpowiedzialności wykroczeniowej, np. w ramach postępowania nakazowego.

Prawo wykroczeń winno przejąć także rolę, jaką wobec jednostek pełni odpowiedzialność administracyjna. W obecnej formie dochodzi tu w istocie do dublowania reżimów odpowiedzialności, które realizować mają identyczne cele – dyscyplinowanie jednostek w celu przestrzegania norm o charakterze technicznym. Prawo administracyjne nie zostało jednak obudowane wystarczającymi gwarancjami procesowymi i materialnymi, by chronić jednostkę przez samowolą ze strony organów państwa. Obecny stan budzi wątpliwości nie tylko teoretyczne, ale także konstytucyjne. Za nietrafny należy uznać argument, zgodnie z którym reżim odpowiedzialności wykroczeniowej jest zbyt skomplikowany, by mógł być stosowany szeroko przez kadry urzędnicze. W istocie przepisy Kodeksu wykroczeń jawią się jako stosunkowo łatwe w interpretacji, jeśli zestawić je chociażby z rozwiązaniami znanymi prawu podatkowemu.

---

222 Ustawa z dn. 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, Dz.U. 2023, poz. 1939, tekst jedn. ze zm.

Poszerzenie klasy wykroczeń o czyny stanowiące delikty administracyjne winno zatem zostać powiązane z szeroko zakrojoną kontrawencjonalizacją czynów uznawanych dotychczas za przestępne. To zaś odciążałoby sądy powszechne w zakresie spraw karnych, toczących się wedle wskazań bardziej wymagającego standardu procesowego, wyznaczonego treścią k.p.k. Obniżenie poziomu represyjności systemu pozwoliłoby na rezygnację z wielu rozwiązań proceduralnych właściwych procedurze karnej *sensu stricto* (np. wzmiankowana możliwość wprowadzenia prekluzji).

Poszerzenie kategorii wykroczeń i uczynienie z odpowiedzialności wykroczeniowej istotnego instrumentu polityki państwa pociąga za sobą konieczność wprowadzenia jednoznacznego kryterium, które już na pierwszy rzut oka pozwala na ustalenie, że w danym przypadku doszło do typizacji wykroczeniowej. Obecna praktyka odwoływania się do zagrożenia karą jest dalece niedoskonała, w szczególności, jeśli uwzględnić, że przepisy typizujące pełnią także funkcję komunikacyjną. W tym celu ustawodawca mógłby posłużyć się określeniem: „Odpowiada za wykroczenie, kto...”.

5.2. Modernizacja niektórych typów wykroczeniowych

Kolejnym obszarem wymagającym zmian jest część szczególna prawa wykroczeń. Jak już sygnalizowano, obecny Kodeks wykroczeń został uchwalony w latach 70., w zupełnie innych warunkach społeczno-gospodarczych, w innym środowisku technologicznym. Z tego względu konieczna wydaje się jego rewizja nakierowana na przeformułowanie bądź usunięcie niektórych typów wykroczeniowych. Przykładowo art. 80 k.w. zawiera kazuistyczne wyliczenie aktywności gospodarskich, jakich nie można podejmować w rejonie pasa przeciwpowodziowego. Wydaje się, że obecnie aż tak kazuistyczne określenie zachowań zakazanych nie jest potrzebne.

Z drugiej strony postęp techniczny i przeniesienie stosunków społecznych do cyberprzestrzeni pociąga za sobą konieczność dyscyplinowania użytkowników sieci. Przykładowo za wykroczenie mogłoby zostać uznane posłużenie się osobistym kontem użytkownika mediów społecznościowych wbrew jego woli bądź bez jego wiedzy. W ten sposób ustawodawca mógłby w sposób aktywny i jednocześnie stosunkowo

mało opresyjny uczestniczyć w procesie kształtowania norm społecznych obowiązujących w sieci.

6. Podsumowanie

Prawo wykroczeń stanowione w celu realizacji celów utylitarnych, z zachowaniem zasady proporcjonalności, jawi się jako istotny element systemu prawa represyjnego, którego zakres wykorzystania winien być systematycznie poszerzany kosztem innych odpowiedzialności represyjnych. Pozwala bowiem na modelowanie postaw społecznych z wykorzystaniem instrumentów penalnych, ale z pominięciem symbolicznego potępienia ukaranego. Pociągnięcie do odpowiedzialności wykroczeniowej nie prowadzi do stygmatyzacji jednostki, pozwalając jej jednak odczuć konsekwencje naruszenia reguł wiążących w społeczeństwie i motywując do zaniechania naruszeń w przyszłości. To zaś stanowi właściwie jedyny cel penalizacji naruszeń przepisów technicznych, regulujących zachowania jednostek w coraz mocniej stechnicyzowanym i znormalizowanym społeczeństwie.

Summary

Reflection on the nature of contravention law can be undertaken from two perspectives. First, the law of contravention can be approached as an object of study, given an analysis that takes into account the current role of contravention liability in the legal system of each state. The key question for this approach is 'what is the contravention law of country X'. Secondly, contravention law can be seen as a tool to meet specific social needs. In this view, it is seen as an internally coherent and partially autonomous set of rules designed to serve certain socially desirable ends. However, the form of this tool must be adapted to the needs. In this view, the question of 'what the law of contraventions should be' is of paramount importance. The existing form of contravention law in country Y or X is here only an object of evaluation from the perspective of model solutions.

The present study is based on the second of the outlined perspectives. The Polish Contravention Code was enacted in the 1970s and has not been thoroughly modernised since then. It makes little sense to make its provisions the axis of theoretical considerations that should lead to a new model. In such a situation, it seems more reasonable to begin with an attempt to define the objectives that criminal contraventions liability should serve in a democratic state in the 21st century. This has made it possible to develop a more adequate theoretical framework for a contemporary model of the law of contraventions.

Keywords

Contravention Law, Functions of Contravention Law, Model Contravention Law

Literatura

- Ashworth A., Zedner L., *Preventive Justice*, Oxford 2014.
- Bagaric M., *The Contours of A Utilitarian Theory Od Punishment in Light of Contemporary Empirical Knowledge About the Attainment of Traditional Sentencing Objectives*, w: *The Routledge Handbook of the Philosophy and Science of Punishment*, red. F. Focquaert, E. Shaw, B.N. Waller, New York, NY – Milton Park – Abingdon – Oxon 2020.
- Barczak-Oplustil A., *Zasada koincydencji winy i czynu w Kodeksie karnym*, Kraków 2016.
- Barkow R.E., *Separation of Powers and the Criminal Law*, „Stanford Law Review” 2006, vol. 58, nr 4.
- Barnes J., *Administrative procedure*, w: *The Oxford Handbook of Comparative Administrative Law*, red. P. Cane i in., Oxford, United Kingdom – New York, NY 2020.
- Biddulph S., *Administrative Power*, w: *The Oxford Handbook of Comparative Administrative Law*, red. P. Cane i in., Oxford, United Kingdom – New York, NY 2020.
- Błachnio-Parzych A., *Zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej jako zbieg reżimów odpowiedzialności represyjnej*, Warszawa 2016.
- Bojarski T., *Uwagi o podziale czynów zabronionych na przestępstwa i wykroczenia*, w: *Na styku prawa karnego i prawa o wykroczeniach: zagadnienia materialno-prawne oraz procesowe: księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Markowi Bojarskiemu*, t. 1, red. K. Łuczak, J. Sawicki, Acta Universitatis Wratislaviensis, no 3710, Wrocław 2016.
- Bojarski T., w: *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, red. T. Bojarski, Warszawa 2019.
- Boonin D., *The Problem of Punishment*, New York 2008.
- Brooks T., *Retribution*, w: *The Routledge Handbook of the Philosophy and Science of Punishment*, red. F. Focquaert, E. Shaw, B.N. Waller, New York, NY – Milton Park – Abingdon – Oxon 2020.
- Brown D.K., *Criminal Law Reform and the Persistence of Strict Liability*, „Duke Law Journal” 2013–2012, vol. 62, nr 2.
- Budyn-Kulik M., *Część szczególna Kodeksu wykroczeń*, w: *Reforma prawa wykroczeń*, t. 2, red. P. Daniluk, Warszawa 2020.
- Budyn-Kulik M., Kulik M., *Odpowiedzialność za wykroczenie w prawie wybranych państw europejskich*, w: *Reforma prawa wykroczeń*, t. 2, red. P. Daniluk, Warszawa 2020.
- Canton R., *Theories of Punishment*, w: *The Routledge Handbook of the Philosophy and Science of Punishment*, red. F. Focquaert, E. Shaw, B.N. Waller, New York, NY – Milton Park – Abingdon – Oxon 2020.

- Ciepla H., *Dochodzenie odszkodowań z czynów niedozwolonych na zasadzie słuszności*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2014, nr 17.
- Coffee J.C., *Corporate Criminal Liability: An Introduction and Comparative Survey*, w: *Criminal Responsibility of Legal and Collective Entities: International Colloquium, Berlin, May 4–6, 1998*, red. A. Eser, Iuscrim 1999.
- Czechowska-Bieluga M., *Stygmatyzacja byłych skazanych w narracjach pracowników społecznych*, „Resocjalizacja Polska” 2022, vol. 1, nr 23.
- Daniluk P., *Pozakodeksowe prawo wykroczeń*, w: *Reforma prawa wykroczeń*, t. 2, red. P. Daniluk, Warszawa 2020.
- Daniluk P., *Problematyka art. 1 KW*, w: *Reforma prawa wykroczeń*, t. 1, red. P. Daniluk, Warszawa 2019.
- Daniluk P., *Zasady odpowiedzialności w prawie wykroczeń. Problematyka art. 1 KW*, w: *Reforma prawa wykroczeń*, t. 1, red. P. Daniluk, Warszawa 2019.
- Dębowski M., *Zasady odpowiedzialności odszkodowawczej za szkody związane z postępowaniem karnym w zakresie nieuregulowanym w rozdziale 58 Kodeksu postępowania karnego*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2021, vol. 25, nr 3.
- Devlin P., *The Enforcement of Morals*, Indianapolis 2010.
- Dubber M.D., *Histories of Crime and Criminal Justice and the Historical Analysis of Criminal Law*, w: *The Oxford Handbook of the History of Crime and Criminal Justice*, red. P. Knepper, A. Johansen, New York 2016.
- Duff A., *Restoration and Retribution*, w: *Restorative Justice and Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms*, red. A. von Hirsch i in., Oxford 2004.
- Duff R.A., *Answering for Crime: Responsibility and Liability in the Criminal Law*, Oxford – Portland, Or 2007.
- Duff R.A., *The Realm of Criminal Law*, Oxford – New York 2018.
- Feinberg J., *Offense to Others*, New York 1985.
- Filipowska-Tuthill M., *Kilka uwag o instytucji mediacji w sprawach o wykroczenia*, w: *Na styku prawa karnego i prawa o wykroczeniach: zagadnienia materialno-prawne oraz procesowe: księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Markowi Bojarskiemu*, t. 1, red. K. Łuczarski, J. Sawicki, Wrocław 2016.
- Garland D., *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*, Chicago 2002.
- Gensikowski P., *Rejestracja ukarania za wykroczenie*, w: *Reforma prawa wykroczeń*, t. 1, red. P. Daniluk, Warszawa 2019.
- Gensikowski P., *Zasady wymiaru kary i środków karnych*, w: *Reforma prawa wykroczeń*, t. 1, red. P. Daniluk, Warszawa 2019.
- Harcourt B.E., *Mill’s On Liberty and the Modern „Harm to Others” Principle*, w: *Foundational Texts in Modern Criminal Law*, red. M.D. Dubber, Oxford, United Kingdom 2014.
- Hart H.L.A., *Punishment and Responsibility: Essays in the Philosophy of Law, Punishment and Responsibility*, Oxford University Press 1968.
- Hernacka-Janikowska A., *Problematyka kryminalizacji naruszenia godności narodu i państwa w świetle przepisu art. 49 Kodeksu wykroczeń*, w: *Prawo wykroczeń*

- w Polsce: doświadczenia i perspektywy, red. J. Janikowski, J. Karaźniewicz, R. Krajewski, Bydgoszcz 2022.
- Hörnle T., *PJA von Feuerbach and His Textbook of the Common Penal Law*, w: *Foundational Texts in Modern Criminal Law*, red. M.D. Dubber, Oxford, United Kingdom 2014.
- Hoskins Z., *Beyond Punishment?: A Normative Account of the Collateral Legal Consequences of Conviction*, Oxford University Press 2019.
- Hryniewicz-Lach E., *Współmierność reakcji karnej z perspektywy osób trzecich – wprowadzenie do zagadnienia*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2019, vol. 81, nr 1.
- Husak D., *Overcriminalization: The Limits of the Criminal Law*, Oxford 2009.
- Huszcza M., *Prawo do rzetelnego procesu a pomyłki sądowe*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i materiały” 2013, nr 2.
- Kardas P., Sławiński M., *Przenikanie się odpowiedzialności wykroczeniowej i administracyjnej – problem podwójnego karania*, w: *Węzłowe problemy prawa wykroczeń – czy potrzebna jest reforma?*, red. M. Kolendowska-Matejczuk, V. Vachev, Warszawa 2016.
- Kelly E.I., *The Limits of Blame: Rethinking Punishment and Responsibility*, Cambridge, Massachusetts 2018.
- Krawczyk P., Łukowiak B., *Habeas corpus w Polsce oraz w niektórych państwach kręgu common law. Analiza porównawcza*, „Problemy Prawa Karnego” 2021, vol. 5, nr 2.
- Kuflik A., *Liberalism, Legal Moralism and Moral Disagreement*, „Journal of Applied Philosophy” 2005, vol. 22, nr 2, < <https://doi.org/10.1111/j.1468-5930.2005.00302.x> >.
- Kulesza J., *Wybór przez ustawodawcę reżimu odpowiedzialności prawnej (karny, wykroczeniowy, administracyjny) w świetle teorii kryminalizacji*, w: *Reforma prawa wykroczeń*, t. 2, red. P. Daniluk, Warszawa 2020.
- Kulik M., *Istota wykroczenia na tle istoty przestępstwa i istoty deliktu administracyjnego w Polsce*, w: *Reforma prawa wykroczeń*, t. 2, red. P. Daniluk, Warszawa 2020.
- Kulik M., *Istota wykroczenia na tle istoty przestępstwa i istoty deliktu administracyjnego w teorii niemieckojęzycznej*, w: *Reforma prawa wykroczeń*, t. 2, red. P. Daniluk, Warszawa 2020.
- Kulik M., Mozgawa M., *Wybrane zagadnienia z zakresu wzajemnego stosunku odpowiedzialności karnej i administracyjnej*, „Ius Novum” 2016, nr 3.
- Kulik M., *Strona podmiotowa wykroczenia*, w: *Reforma prawa wykroczeń*, t. 1, red. P. Daniluk, Warszawa 2019.
- Linklater A., *Transformation of Political Community: Ethical Foundations of the Post-Westphalian Era*, Polity 2004.
- Marek A., *Funkcje prawa karnego*, w: *Zagadnienia ogólne. System Prawa Karnego. Tom I*, red. A. Marek, Warszawa 2010.
- Marek A., Marek-Ossowska A., *Prawo wykroczeń: (materialne i procesowe)*, Warszawa 2021.

- Marek A., *Prawo wykroczeń*, w: *Zagadnienia ogólne. System Prawa Karnego*, t. 1, red. A. Marek, Warszawa 2010.
- Mill J.S., *On Liberty*, London and Felling-on-Tyne – New York – Melbourne 2011.
- Moore M.S., *Placing Blame: A Theory of the Criminal Law*, Oxford – New York 2010.
- Myrna B., *Artykuł 59a k.k. — sukces czy porażka ustawodawcy*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2018, vol. 50.
- Niżnik-Dobosz I., *Aksjologia sankcji w prawie administracyjnym*, w: *Sankcje administracyjne: blaski i cienie*, red. R. Lewicka, M. Lewicki, M. Stahl, Warszawa 2011.
- Nowicki D., Peszkowski S., *Kilka uwag o szczególnym charakterze administracyjnych kar pieniężnych*, w: *Administracyjne kary pieniężne w demokratycznym państwie prawa*, red. M. Błachucki, Warszawa 2015.
- Olszewska E., *Stygmat przestępcy jako czynnik utrudniający readaptację społeczną byłych skazanych*, „Resocjalizacja Polska” 2012, nr 3.
- Panbianco G., *The Nulla Poena Sine Culpa Principle in European Courts Case Law*, w: *Human Rights in European Criminal Law: New Developments in European Legislation and Case Law after the Lisbon Treaty*, red. S. Ruggeri, New York, NY 2015.
- Petersen T., *Why Criminalize? – New Perspectives on Normative Principles of Criminalization*, Cham 2020.
- Pilch A., *Umorzenie kompensacyjne w trybie art. 59a k.k.: wybrane zagadnienia*, „Palestra” 2015, vol. 60, nr 7–8.
- Płocha E., *Zasady i tryb nakładania grzywny w drodze mandatu karnego w wybranych państwach europejskich – analiza prawnooporównawcza*, Warszawa 2017.
- Radecki W., *Wprowadzenie do reformy prawa wykroczeń*, w: *Reforma prawa wykroczeń*, t. 1, red. P. Daniluk, Warszawa 2019.
- Routledge International Handbook of Restorative Justice*, red. T. Gavrielides, Routledge 2018.
- Sadło-Nowak A., w: *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia: komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2018.
- Sattar A., *Criminal Punishment and Human Rights: Convenient Morality*, London 2019.
- Simester A.P., von Hirsch A., *Crimes, Harms, and Wrongs: On the Principles of Criminalisation*, Oxford 2011.
- Sitarz O., *Gwarancyjny charakter prawa wykroczeń – diagnoza naruszeń zasady określoności na przykładzie przepisów dotyczących form zjawiskowych i stadialnych*, w: *Prawo wykroczeń w Polsce: doświadczenia i perspektywy*, red. J. Janikowski, J. Karaźniewicz, R. Krajewski, Bydgoszcz 2022.
- Skorupka J., *Funkcje prawa karnego procesowego*, w: *System Prawa Karnego Procesowego. Tom 1. Zagadnienia ogólne. Część 1*, red. P. Hofmański, Warszawa 2014.
- Stack K., *Rule-making Regimes in the Modern State*, w: *The Oxford Handbook of Comparative Administrative Law*, red. P. Cane, in., Oxford, United Kingdom – New York, NY 2020.
- Stefański R., *Odpowiedzialność administracyjna czy karna sensu largo?*, w: *Węzłowe problemy prawa wykroczeń – czy potrzebna jest reforma?*, red. M. Kolendowska-Matejczuk, V. Vachev, Warszawa 2016.

Między odpłatą a modelowaniem...

- Stuntz W., *The Pathological Politics of Criminal Law*, „Michigan Law Review” 2001, vol. 100, nr 3.
- Sukces systemu dozoru elektronicznego nad skazanymi, komunikat prasowy Ministerstwa Sprawiedliwości z 31 stycznia 2023 r., < <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/sukces-systemu-dozoru-elektronicznego-nad-skazanymi> >.
- Świątłowski A., w: *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia: komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2018.
- Sumiło-Kulczycka D., *Prawo administracyjno-karne*, Kraków 2004.
- Szymanowski T., *System dozoru elektronicznego w wykonywaniu kary pozbawienia wolności*, „Palestra” 2016, nr 6.
- Thorburn M., *The Radical Orthodoxy of Hart’s Punishment and Responsibility*, w: *Foundational Texts in Modern Criminal Law*, red. M.D. Dubber, Oxford, United Kingdom 2014.
- Tkacz S., *Zasada nullum crimen sine lege jako źródło poszukiwania językowej granicy wykładni prawa karnego?*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej” 2020, vol. 23, nr 2.
- Valverde M., O’Malley P., *Foucault, Criminal Law, and the Governmentalization of the State*, w: *Foundational Texts in Modern Criminal Law*, red. M.D. Dubber, Oxford, United Kingdom 2014.
- Vormbaum T., *A Modern History of German Criminal Law*, red. M. Bohlander, Berlin 2013.
- Wąsek-Wiaderek M., w: *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia: komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2018.
- Wincenciak M., *Aksjologia sankcji administracyjnej a przedawnienie jej wymierzenia lub wykonania*, w: *Aksjologia prawa administracyjnego*. t. I, red. J. Zimmermann, Warszawa 2017.
- Wincenciak M., *Sankcje w prawie administracyjnym i procedura ich wymierzania*, Warszawa 2008.
- Wiśniewska K., *Przedawnienie roszczeń o odszkodowanie i zadośćuczynienie za niesłuszne skazanie, zastosowanie środka zabezpieczającego, niesłuszne tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2018, vol. 22, nr 4.
- Wojtyczek K., *Zasada proporcjonalności jako granica prawa karania*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 1999, nr 2.
- Yankah E.N., *A Paradox in Overcriminalization*, „New Criminal Law Review: An International and Interdisciplinary Journal” 2011, vol. 14, nr 1, < <https://doi.org/10.1525/nclr.2011.14.1.1> >.

Opracowanie jest rezultatem projektu badawczego *Nowy model prawa wykroczeń. Analiza teoretyczna, normatywna i empiryczna* finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki w ramach grantu OPUS 14, nr 2017/27/B/HS5/02137

Nowy model prawa wykroczeń. Teoria, praktyka, przyszłość

Prezentowana monografia to kompleksowe spojrzenie na prawo wykroczeń w Polsce. Wypracowanie nowych założeń modelowych w zakresie prawa wykroczeń możliwe jest po wszechstronnej analizie jego miejsca w systemie prawa represyjnego oraz spojrzeniu na praktykę stosowania przepisów.

Autorzy analizują prawo wykroczeń z trzech perspektyw. Pierwsza to teoretyczne spojrzenie na prawo wykroczeń jako takie, aspekty normatywne prawa wykroczeń oraz istotne instytucje Kodeksu wykroczeń. Druga to prezentacja wyników badań aktowych dotyczących różnorodnych typów wykroczeń wraz z krytyczną analizą problemów, jakie rodzą w praktyce wymiaru sprawiedliwości. Trzecia to krytyczne spojrzenie na przyszłość prawa wykroczeń w aspekcie modelowym, w kontekście rozwoju nowych technologii, szczególnych przepisów wymagających aktualizacji oraz wykroczeń, które jawią się jako żywe skamieniałości.

Prawo, którego zadaniem jest kształtowanie rzeczywistości społecznej, musi brać pod uwagę aktualny stan stosunków społecznych, otoczenie kulturowe i cywilizacyjne norm prawnych, a także stan dyskusji naukowej o jakości tworzenia i stosowania prawa represyjnego w państwie praworządym. Przedstawione w książce rozważania, zgrupowane pod hasłami: *Teoria – Praktyka – Przyszłość*, wyznaczają kierunki i ramy nowego modelu prawa wykroczeń w Polsce.

sklep.kipk.pl

sklep@kipk.pl

Facebook: KIPKfundacja

Instagram: kipkPRESS

Krakowski
Instytut
Prawa
Karnego
Fundacja

ISBN EBOOK: 978-83-959655-9-3